

215 » september 2019

samfundsfagsnyt

Folketingsvalg

Indhold

Deadline:

Blad nr. 216: 15.11.2019

Redaktion:

Jens A. Andersen og
Vibeke Allerup Petersen

Redaktionens adresse:

Vibeke Allerup Petersen
Regnbuen 62
3400 Hillerød
Email: samfnyt@gmail.com

Priser:

Abonnement 350,00 kr./år
Enkelteksemplar kr. 80,00

Henv. vedr. abonnement:

linda@fals.info

Annonceekspedition:

Forlaget Columbus
info@forlagetcolumbus.dk og
bodil@forlagetcolumbus.dk

Annoncepriser:

1/2 side kr. 3.000,00
1/1 side kr. 5.000,00
Priserne er incl moms

Udgivere:

FALS og Forlaget
Columbus Fond

Produktion:

Forlaget Columbus og
Clemenstrykkeriet

Manuskripter til

Samfundsfagsnyt sendes
til samfnyt@gmail.com

Forside:

Venstres Ungdoms plakat til
partilederdebat hos TV2 på
Hovedbanegården i Køben-
havn 7. maj 2019.
Foto: Mads Claus Rasmussen/
Ritzau Scanpix

FALS

Forord	3
Nyt fra bestyrelsen.....	4
Indkaldelse til Generalforsamling i FALS 2019	5
Nyt fra fagkonsulenten	6
Nyt fra forlaget.....	8
Per Rasmussen (1946-2019).....	10
Eksemplarisk opgave.....	11

TEMA: FOLKETINGSVALG

Mudderkast under Folketingsvalget 2019: Virker det?	18
Nye (typer af) partier? Et blik på opstillingsreglerne i lyset af folketingsvalget 2019	24
Ideer til undervisning om vælgeradfærd	28
Økonomi og politik i klimadebatten – fra et økologisk økonomisk perspektiv	33
Hvordan kan den grønne omstilling gennemføres demokratisk?	39
Ditte er ny i politik	45
Stikprøveusikkerhed på andele – en sammenligning af metoder.....	47
Jubilæumsseminar og generalforsamling.....	58
Anmeldelser.....	62
Bestyrelsen i FALS	69
Adresser	70

Forord

Mange indleder formentlig skoleåret med en opsamling på det nyligt afsluttede folketingsvalg. Det kan være i form af kortere eller længere forløb, eller som tværfaglige samarbejder.

I dette nummer af Samfundsfagsnyt vil vi komme med inspiration til, hvad der kunne være en del af paletten i det faglige indhold i opsamlingen på valgkampen og regeringsdannelsen.

Fra forskningsverdenen giver Henrik Bech Seeberg, lektor på Institut for Statskundskab på Aarhus Universitet, et indblik i sin forskning om hvilken betydning mudderkastning har i politik – hvor det (desværre) viser sig, at det godt kan betale sig at tilsværte sine politiske modstandere. Og det til trods for, at vælgerne i højere grad ønsker positive kampagner uden mudderkast. Seeberg udfolder hvordan mudderkast kom til udtryk under valgkampen i 2019.

Karina Kosiara-Pedersen, lektor på institut for Statskundskab på Københavns Universitet, et indblik i sin forskning i den betydning som reglerne for opstilling og spørregrænsen har for udfaldet af valget, samt hvilke partityper der er repræsenteret i Folketinget.

I den mere praksisnære afdeling får vi fagkonsulent Bent Fischer Nielsens bud på hvordan man kan undervise eleverne i vælgeradfærd med inddragelse af beregninger og diagrammer, herunder statistisks usikkerhed og lineær regression.

Derefter giver Inge Røpke, professor i økonomisk økonomi ved Aalborg Universitet, sin vurdering af de prioriteringsspørgsmål, der rejser sig, når man har en så ambitiøs klimapolitik, som regeringen og dens støttepartier.

Forfatterne til udgivelsen ”Tæm eliten”, Andreas Mulvad og Christoph Ellersgaard, kommer herefter med et spændende bud på en reform af det demokratiske system. Et reformforslag som netop sigter på at gøre demokratiet mere beslutningsdygtigt i forhold til større udfordringer, som klimaforandringerne.

Du kan også læse en personlig beretning fra en tidligere elev, Ditte Kroman, der skriver om hvordan det er at være ung i politik og stille op til henholdsvis kommunal- og folketingsvalg for første gang. Samtidig giver hun indblik i, hvordan hun har kunnet bruge sin undervisning i samfundsfag i sit politiske virke.

Søren Peter Iversen, forfatter til lærebøger om skriftlig samfundsfag og ophavsmand til den samfundsfaglige regnemaskine, giver i sit notat en udførlig gennemgang af beregninger af konfidensintervaller.

Desuden kan du læse en eksemplarisk besvarelse fra sommerens skriftlige eksamen og en udtalelse fra Opgavekommissionen om opgaven. Du kan også læse et mindeord om den tidligere direktør på Columbus Per Rasmussen, der gik bort for nylig.

God læselyst!
Redaktørerne

Nyt fra bestyrelsen

af Linda Petersen, formand for FALS

Et nyt skoleår har nu taget sin begyndelse. Et skoleår med den endelige implementering af den gymnasiereform, som vores 3.g'ere nu er første generation af og hvor vi snart har været en hel årgang igennem. Vi skal opleve den skriftlige eksamen, som ikke længere indeholder "opstil en model" og "argumentationsgenren". Vi skal også finde ud af, hvordan den skriftlige eksamen kommer til at gå med færre times elevtid. Desuden står vi foran den endelige implementering af det nye SRP, hvor eleverne mundtligt skal forsvare deres skriftlige opgave. I bestyrelsen ser vi frem til at høre om erfaringerne på disse to områder og glæder os over, at 24-timers eksamen er fastholdt som den mundtlige eksamensform.

En ny politisk virkelighed

Ud over dette står vi overfor nye udfordringer med en ny regering og en evaluering af reformen, som nu forestås under ledelse af en socialdemokratisk børne- og uddannelsesminister, nemlig Pernille Rosenkrantz-Theil. Vi forudser, at den nye minister og det nye uddannelsesudvalg vil være mere venlig stemt overfor samfundsfag end vi har set under Merete Riisagers tid som minister, men vi er opmærksomme på, hvad der kommer af udmeldinger.

I september holder bestyrelsen møde med industriens parter, universiteterne og professionshøjskolerne med henblik på at drøfte, hvilke kompetencer, vores unge samfunds-

fagslever bør have, når de kommer ud til aftagernes. Et tilsvarende møde sidste år viste, at elevernes kompetencer er eftertragtede og i høj grad gør dem studieparate. Vi ser frem til diskussionen i år, hvor vi vil fokusere på samfundsfag efter regeringsskiftet.

Fejringen af foreningens 50 års jubilæum

Vi har i vinteren og foråret arbejdet hårdt på at stykke et fantastisk generalforsamlingskursus (GFK) sammen. Og det er ikke hvilken som helst GFK. FALS fylder nemlig 50 år og det skal vi fejre! Først og fremmest vil vi gerne fejre foreningens virke gennem 50 år og dermed jer medlemmer, som har været afgørende i den udvikling, som faget har taget. Det gør vi bedst med et fagligt kursusprogram, der gerne skulle give jer nogle dejlige, begivenhedsrige dage.

Kurset afholdes i Aarhus den 7. og 8. november. I løbet af de to dage vil blandt andre følgende oplægsholdere kunne opleves: Borgmester Jakob Bundsgaard, Prof. Stephen Walt fra Harvard, prof. Rebecca Adler KU, Lektor ved Forsvarsakademiet Peter Viggo Jakobsen, chefredaktør Rune Lykkeberg, prof. Rune Stubager, chefstrateg for Nykredit Frederik Engholm, nyudnævnt politisk ordfører for Venstre Jakob Ellemann-Jensen og mange flere.

Kursets første dag foregår i Musikhuset og sluttes af med en festmiddag i Aarhus midtby, der er gratis for de første 120 tilmeldte. Under

middagen vil Columbus-prisen desuden blive uddelt. Jubilæumsgeneralforsamlingen ligger på dag to og foregår på Aarhus Katedralskole. Ud over denne og diverse oplæg, vil kurset indeholde workshops med fagligt didaktisk indhold.

Samfundsfag og 100 året for genforeningen med Sønderjylland

I det kommende skoleår markerer vi 100 året for genforeningen med Sønderjylland med at genoplive en gammel tradition i form af internatkurset. Dette foregår i grænselandet, hvor vi Ole Østergaard, tidligere regionsrepræsentant i det sønderjyske og garvet kursusplanlægger for FALS har deltaget i en gruppe sammen med Historielærereforeningen, Tysklærereforeningen og grænseforeningen.

Kursusprogrammet ses andetsteds i bladet og vi ser frem til et rigtig godt og givende kursus, som kan give os samfundsfagslærere nogle bud på, hvad vi kan bruge samarbejdet med tysk og historie til.

Vi ser altså frem til et spændende skoleår, hvor vi runder et skarpt hjørne og kan se tilbage på en udvikling, hvor vores fag er blevet et af de helt store i gymnasiet og hvor FALS har vist sig som en god og velfungerende forening. Vi ser også frem til, hvad de politiske ændringer vil medføre og glæder os til at fortsætte arbejdet for vores fag.

På bestyrelsens vegne
Linda Petersen

Indkaldelse til Generalforsamling i FALS 2019

Foreningen af Lærere i Samfundsfag (FALS) indkalder hermed til ordinær generalforsamling, jf. vedtægternes §5, fredag den 8. november 2019 kl. 11:00 på Aarhus Katedralskole, Skolegyde 1-3, 8000 Aarhus C

Dagsorden

Valg af dirigent

Bestyrelsens beretning (bilag omdeles)

Kassererens beretning, regnskab for 2018-19 og budget for 2019-20 (bilag omdeles)

Indkomne forslag

Valg af bestyrelse

Valg af revisor

Forlaget Columbus' regnskab og aktiviteter

Eventuelt.

I anledning af årets generalforsamling inviterer FALS alle deltagende FALS-medlemmer til Generalforsamling. Deltagelse er gratis for alle FALS-medlemmer, men kræver særskilt tilmelding, også selvom man ikke deltager på kurset. Tilmelding til kurset kan ske via FALS' hjemmeside fals.nu, hvor man kan tilmelde sig kurset enten begge dage eller en af dagene. Vi opfordrer kandidater til bestyrelsesposter om at meddele dette på forhånd til bestyrelsens formand, Linda Petersen, på linda@fals.info, men det er muligt at melde sit kandidatur på generalforsamlingen.

Nyt fra fagkonsulenten

af Bent Fischer-Nielsen, fagkonsulent i samfundsfag og AT

FIP-kurser i 2019-20

- Produktudvikling (htx): Torsdag den 28. november 2019 på Syddansk Erhvervsskole, Odense
- Stx/hf (øst): Onsdag den 11. marts 2020 på Københavns Åbne Gymnasium.
- Stx/hf (vest): Torsdag den 12. marts 2020 på Fredericia Gymnasium.
- Hhx og htx: Onsdag den 18. marts 2020 på Syddansk Erhvervsskole, Odense
- KS (øst): Onsdag den 1. april 2020 på Gefion Gymnasium
- KS (vest): Torsdag den 2. april 2020 på Viby Gymnasium

Jeg er ved at planlægge FIP-kurserne i samfundsfag på stx/hf og hhx/htx og forventer, at følgende punkter vil indgå:

- **Klimapolitik**
Hvordan kan regeringen opfylde sin klimamål og kan det ske uden at skabe større ulighed? 11. marts: Oplæg ved professor Peter Birch Sørensen. 12. og 18. marts: Oplæg ved professor Mikael Skou Andersen
- **Skriftlig prøve**
Opsummering af vejledende opgavesæt 1 og 2 med henblik på skriftlig prøve.
- **SRP, SSO og SOP**
Erfaringsudveksling om hvordan samfundsfag indgår i SRP (stx), SSO (hf) eller SOP (htx og hhx).
- **Komparativ metode**
Workshop ved Peter Brøndum eller Per

Henriksen, som deltager i et udviklingsarbejde om emnet.

- **Kvantitativ metode**
Workshop ved Bent Fischer-Nielsen.
- **Innovative kompetencer**
Oplæg og erfaringsudveksling.

Skriftlig prøve i 2019

Der blev i 2019 stillet to opgavesæt til de skriftlige prøver i samfundsfag med følgende titler og delopgaver:

”En anden verden” (23-05-2019): A. International samarbejde B. Det økonomiske forhold mellem USA og Kina. C. Den sociale arv i Danmark

”Integration” (27-05-2019): A. Dansk udlændinge- og integrationspolitik. B. EU’s migrationspolitik C. Integration og velfærd.

Opgaverne dækkede et bredt udsnit af de faglige mål og centralt kernestof i sociologi, økonomi, politik og international politik.

Prøven var en digitalt stillet prøve uden adgang til internettet som fagligt hjælpemiddel. At prøven var digitalt stillet betyder, at tabeller, der skal regnes på foreligger i regneark, og at der kan forekomme videoklip som bilagsmateriale.

Karakterfordeling for skriftlig prøve i 2018 og 2019									
Karakter	-3	00	02	4	7	10	12	I alt	Gennemsnit
Frekvenser 2018	0,3	2,9	11,9	26,3	32,9	20,9	4,8	100	6,3
Frekvenser 2019	0,2	2,8	10,8	25,5	33,5	22,7	4,7	100	6,4

Karaktergennemsnit 2014-2019:

2014: 6,3

2015: 6,3

2016: 6,4

2017: 6,3

2018: 6,3

2019: 6,4

Karaktergennemsnit og frekvenser i 2019 er på niveau med tidligere år. Der er en meget stor spredning i karaktergennemsnit mellem skolerne.

Censorernes vurdering af sættene var som helhed særdeles positiv: Opgaveformulieringerne var klare og forståelige for eleverne, og opgaverne gav gode muligheder for at differentiere i bedømmelsen og for at bedømme elevernes evne til at opfylde faglige mål.

Der blev blandt kolleger og censorer stillet spørgsmål til, hvorfor der i opgave 1b i En anden verden ikke var medtaget ligninger i et punktdiagram, hvor der var indtegnet en tendenslinje. Spørgsmålet lød: "Hvad kan der af figur 1 udledes om sammenhængen mellem gini-koefficienten og chanceuligheden i udvalgte lande? Du skal anvende viden om velfærdsmodeller." Baggrunden for ikke at medtage ligningerne for linjen og for R^2 var,

at der i forvejen var en lineær regression inkl. ligninger i delopgave C i sættet den 23. maj, mens der i sættet den 27. maj ikke var nogen lineær regression. Der var på den begrænsede plads i delopgaven 1b rigeligt at skrive om mht. landenes tre velfærdsmodeller, deres placering i diagrammet, og hvad det betød for deres gini-koefficient og chanceulighed.

Censorerne var særdeles tilfredse med de udarbejdede bedømmelsesvejledninger, som bidrager til at sikre en national standard i bedømmelsen.

Bedømmelsesvejledninger, opgaver og vejledende opgavesæt

- Bedømmelsesvejledninger til de to sæt er som sædvanlig sendt ud til alle skoler/rektorer i august med besked om at sende dem videre til kollegerne med samfundsfag. Vejledningerne må efter lærerønske ikke ligge tilgængelige på nettet.
- Selve opgaverne kan hentes ned fra Materialeplatformen som en zippet fil, der også indeholder en printversion af opgaven.
- På Materialeplatformen finder du også under 2019 Vejledende opgavesæt 1 og 2 med tilhørende Lærerens hæfte.

Nyt fra forlaget

af Anders Hassing, direktør for Forlaget Columbus

Hvordan lærer eleverne at håndtere matematik-kravene?

Ikke alle samfundsfagslærere har et glødende kærlighedsforhold til de matematiske krav i faget, som eleverne skal kunne håndtere på A-niveau. Med justeringerne i den seneste A-læreplan er statistisk usikkerhed kommet til, og det er et af afsættene for *Vælgeradfærd og statistik*, som Bent Fischer-Nielsen og Kenneth Thue Nielsen står bag. Her får eleverne både en introduktion til et centralt kernestof-område i politikundervisningen og det nødvendige stillads til at træne de matematiske færdigheder. Bogen vil både fungere som en handy temabog i undervisningsforløb og som det helt oplagte indslag, når eleverne skal skrive SRO med matematik, mens eleverne stadig har MatB i 2. g og kan nå at få det med.

Forkælet eller fortabt?

... det er titlen på forfattertrojkaen Victor Bjørnstrup, Tobias Matthiesen og Oliver Boserup Skovs nye grundbog i ungdomssociologi, der leverer et tiltrængt generationsportræt til samfundsfagsundervisningen og både teori og temaer til belysning af noget af alt det, der fylder ungdomskulturerne, også på ungdomsudannelserne. De tre forfattere står bl.a. bag klassikere som *Samf på B/B-bogen*, *Velfærdsstaten under pres*, *Fra drengestreger til bandekrig*, m.fl., og den nye bog står ikke tilbage for de andre.

To nye udgivelser til EU-undervisningen

Det er i årevis blevet efterlyst: Hvordan gør man det nogle gange tørre stof om institutioner og beslutningsprocesser levende og vedkommende? Lars Frederiksens gode bud er *EU's udfordringer*, som er en casebaseret introduktion til Den Europæiske Union. Bogen griber EU-stoffet anderledes an ved at invitere eleverne til selv at undersøge og tage stilling til aktuelle dilemmaer i samarbejdet med 12 spændende cases.

Bruxelles-korrespondent Jacob Langvad udsender dette efterår også 2. udgave af sin bog *Europas svære fællesskab*, der er stærkt opdateret i lyset af de seneste års "Europa-kriser". Som noget nyt forsynes bogen med små tekstuddrag på engelsk, tysk og fransk, så den vil kunne inddrages i samarbejde med de trængte sprogfag og synliggøre værdien af at kunne følge en europæisk debat på andet end dansk og engelsk.

Global politik, 4. udgave

En klassiker strikes back: Hans Branner er på trapperne med 4. udgave af bestselleren *Global politik*. Her har vi ligesom med EU at gøre med et genstandsfelt, der i en årrække har været i opbrud, og den nye udgave har bl.a. et helt nyskrevet kapitel 1 om konkurrencen mellem forskellige verdensordner. Desuden er der et stærke fokus på forholdet mellem USA og Kina.

Økonomiske teorier

Også det fagøkonomiske felt er i opbrud med krav om, at lærebøgerne på de økonomiske læreanstalter skal skrives om. De lange efterdønninger af finanskrisen er ét diskussionsfelt, og klimaproblematikken er et andet, som rejser krav om nye forklaringsmodeller.

Mogens Hansen giver i *Økonomiske teorier – fra klassikere til klimakrise* et overblik over kampen mellem de økonomiske paradigmer. Bogen er tænkt til lærerens bibliotek og til SRP-skrivere.

Udgivelser til andre fag

Til historie har vi lige udgivet *USA's tilblivelse*, som er de oplagt følgesvend til den velkendte samfundsfagsbog *USA's udfordringer*. Bogen introducerer i en række tematiske kapitler den historiske baggrund for nogle af de særlige kendetegn ved USA i dag: Det politiske system og forfatningen, våbenkulturen, forestillingen

om amerikansk exceptionisme, raceproblematikken med mere. Vi spår, at den blandt andet vil være kærkommen i SRP'er med historie og samfundsfag. Desuden udsender vi snart bind 2 af Peter Frederiksen's populære *Vores verdenshistorie*. Endelig er *Sådan skriver du SRP* blevet et vel modtaget bud på, hvordan den første årgang, der skal skrive SRP efter reformen, kommer sikkert i mål. Bogen har både hjælp til arbejdsproces, struktur, formalia og mundtligt forsvar, så eleverne bliver holdt sikkert i hånden til honorering af både gamle og nye krav.

Ses vi?

Læs mere om nye titler og udgivelser på vej på vores hjemmeside www.forlagetcolumbus.dk – eller mød os på årets store kursusbegivenheder, FALS' generalforsamlingskursus i Aarhus i november og Hasseriskurset i Aalborg til december.

Per Rasmussen (1946-2019)

af Anders Hassing, direktør for Forlaget Columbus

Mindeord for Per Rasmussen, samfundsfagslærer, iværksætter og forlagsdirektør, Charlottenlund, 72 år

”Du spiser for hurtigt”, sagde Per engang til mig. Anledningen til den venlige tilrettevisning var, at jeg formelt trådte ind i en slags mesterlære som direktør i forlaget Columbus. Et veletableret nicheforlag, der var Pers livsværk.

Pers forlæggerkarriere startede med et skoleblad på kommuneskolen i Ballerup, hvor han selv stod for layout, tegninger og tryk. Som mange andre i sin generation blev han dybt samfundsinteresseret, og i 1974 dimitterede han fra Københavns Universitet i det nye fag samfundsfag. Som nyansat gymnasielærer fik han hurtigt en nøglerolle i det spirende miljø omkring samfundsfag, der ramte en gymnasiesektor med vokseværk cirka samtidig med kopimaskinen. Selvom man kunne kopiere dagsaktuelle artikler fra aviserne, havde man også brug for gedigne lærebøger. Dem satte Per sig for at lave sammen med andre ildsjæle omkring samfundsfagslærernes nyetablerede forening.

Det, der senere blev til forlaget Columbus, startede derfor som et fagblad for samfundsfagslærere med redaktionsmøder i Pers lejligh-

hed og lager i en kælder. Fra 1978 var Per den primus motor, som satte samfundsfagslærere i gang med selv at udvikle succesfulde lærebøger til områder, som blev overset af de etablerede forlag. Forlaget fik derfor vokseværk og flyttede ud af privaten til lokaler på Nørrebro. Den nye adresse måtte imidlertid evakueres, da den mafiose udlejer ville have ejendommen til disposition igen og truede med ”barberbladsdrengene”, hvis ikke forlaget forlod matriklen. I stedet fandt Per på at købe lokaler på Østerbrogade, hvilket viste sig at blive en af hans mange vellykkede forretninger.

I starten var Per som på skolebladet selv illustratør på bøgerne og klippe-klistrede ved lysbordet, men efterhånden muliggjorde flere medarbejdere og ny teknologi en gradvis professionalisering. Den digitale revolution af forlagsbranchen i de følgende årtier fik nogle til at tabe pusten, men Per var ikke én af dem. Han omfavnede begejstret teknologiske nyskabelser og gik aldrig, aldrig ned på udstyr.

Selvom Per var en kulinarisk feinschmecker, var det kun undtagelsesvist spiseetikette, han lærte fra sig, men derimod grundig forberedelse og et skarpt fokus på forlagets interesser.

Bragt i Politiken 29. juni 2019.

Eksemplarisk opgave

af Oscar Hersom Bech, Næstved Gymnasium og HF

EN ANDEN VERDEN?

Fællesdel

1a. Opstil tre hypoteser, der kan forklare de sammenhænge mellem partivalg og holdning til økonomisk vækst og miljø, der kommer til udtryk i tabel 1. Hver hypotese skal understøttes af en faglig begrundelse.

1. Vælgere, der stemmer på venstreorienterede partier, herunder Alternativet, er oftere uenige i at økonomisk vækst bør sikres, selv hvis det er i strid med miljøinteresser, fordi den socialistiske ideologi i højere grad vægter fællesskabet for individet.

Vælgere, der stemmer på disse partier, vægter i højere grad solidaritet og et ønske om en fælles løsning på klima-krisen. Samfundet er i højere grad for dem, et fællesskab hvor dilemmaer, der truer fællesskabet, stilles før økonomisk vækst.

2. Alle partiers vælgere har en stor andel af folk, der erklærer sig nærmest uenige i, at økonomisk vækst bør sikres, selv hvis det er i strid med miljøinteresser, da vi i Danmark, uanset partivalg, har en høj grad af solidaritet. Selvom der er forskelle i "Helt uenig" kategorien, så er en stor del af danskere klar til at vægte kriser, der truer fællesskabet, højere end økonomisk vækst. Dette skyldes blandt andet at vi i Danmark generelt er store tilhængere af den universelle velfærdsmodel, hvilket automatisk har gjort danskere mere solidari-

ske, hvilket altså fører til et fravalg af økonomisk vækst til fordel for miljøvenlige alternativer.

3. Grunden til, at V, DF og LA har en højere grad af folk, der er helt enige i, at økonomisk vækst bør sikres, selvom det er i strid med miljøinteresser, er at den liberale ideologi i højere grad fokuserer på det frie marked og vækst, uafhængigt af konsekvenserne.

Vælgere, der stemmer på disse partier, er generelt mere enige i, at vækst kommer før miljøinteresser, da de i højere grad er tilhængere af et helt frit marked, der i større grad skal regulere sig selv. Hvis en løsning, der ikke er miljøvenlig, giver mere vækst end en, der er, så må der findes på en forbedret miljøvenlig løsning. Den bedste ide vinder, om så den er miljøvenlig eller ej.

1b. Hvad kan der af figur 1 udledes om sammenhængen mellem Gini-koefficienten og chanceuligheden i udvalgte lande? Du skal anvende viden om velfærdsmodeller.

Generelt har de rige nordiske lande, såsom Danmark, Sverige og Norge, større social mobilitet, idet deres chanceulighed er 3 eller under. Lande, hvis Gini-koefficient er lav, har ofte en lav chanceulighed. Jo lavere ulighed, jo større chance for lav chanceulighed. Det ses af figuren, at USA både har den højeste Gini-koefficient og den højeste chanceulighed. Dette kan blandt andet forklares ved, at

uddannelse tit foregår via egenbetaling i USA, i modsætning til Danmark og de nordiske lande, hvor dette er betalt over skatten. Også Storbritannien, et Europæisk land, ligger meget højt, både ift. Gini-koefficienten og chanceulighed. Forklaringen på dette er, at de, ligesom USA, har den residuale velfærdsmodel, hvor der i højere grad ikke er den samme mængde af støtte fra staten, som der bl.a. ses i Danmark, som anvender den universelle velfærdsmodel. Lande, der har socialforsikringsmodellen, herunder især Tyskland, ligger generelt i midten af grafen. Dette kommer af, at det i højere grad end staten er familiemedlemmer og civilsamfundet, der skal hjælpe det enkelte individ, end staten. Tyskland har en chanceulighed på 5, hvilket er relativt højt for et Europæisk land, idet USA, et land kendt for sin ulighed, scorer lige under 7. Ud fra figuren kan det altså udledes at landene, ift. chanceulighed og Gini-koefficienten, er opdelt i tre dele. Landene med de laveste værdier af dette, tilhører den universelle velfærdsmodel, hvor staten stærkt støtter individet. Socialsikringsmodellens lande, bl.a. Tyskland, ligger i midten, idet der er en smule mere støtte. USA, landet med residual velfærdsmodel ligger i toppen ift. Gini-koefficienten og chanceulighed, idet samfundet i langt mindre grad tager sig af individet. Udover det betaler staten ikke ens uddannelse, hvilket vil sige, at i lande, der har en høj Gini-koefficient og svag statslig støtte, er det fåtallet, der har råd til en høj akademisk uddannelse. Derfor er sammenhængen mellem Gini-koefficienten og chanceulighed, at lande med høj Gini-koefficient, altså stor økonomisk ulighed, har en større chanceulighed, da veltjenende mennesker har råd til at give deres børn en dyr akademisk uddannelse, hvilket gør disse bedre stillet end andre børn med en anden social baggrund, hvilket altså hiver chanceuligheden op.

Delopgave B: Det økonomiske forhold mellem USA og Kina

2. Undersøg, hvad der kan udledes om det økonomiske forhold mellem USA og Kina. Undersøgelsen skal understøttes af relevante beregninger, og du skal anvende viden om konkurrenceevne.

I figur 1 ses det, hvordan fordelingen af import og eksport af varer ser ud for USA. Der bliver importeret langt mere, end USA eksporterer. I 2017 lå importen fra Kina på cirka 500 mia. US Dollars. Eksporten i 2017 lå derimod kun på ca. 100 mia. US Dollars. Altså er der en klar ubalance i hvor meget der bliver importeret, i forhold til hvor meget der eksporteres. Det ses dog på figur 2, der viser import og eksport af tjenester fra og til Kina fra USA, at USA eksporterer langt mere end de importerer. USA's eksport af ydelser til Kina, som er f.eks. rejser og uddannelser, lå i 2017 på ca. 58 mia. Dollars, hvilket er en stor stigning i forhold til at det tal i 2008 kun lå på cirka 18 mia. Importen på ydelser fra Kina var i 2017 cirka 18 mia. Dollars, hvilket viser at USA er ekstremt gode til at få solgt bl.a. deres uddannelser til Kina.

Dette giver især god mening, hvis man kigger på, hvilke varegrupper USA importerer fra Kina. På figur 3 ses det, at langt størstedelen af varer, der importeres fra Kina, er forarbejdede varer som f.eks. tøj, sko og plastikprodukter samt elektronisk udstyr som f.eks. mobiltelefoner og computere. USA's import fra Kina består altså hovedsageligt af simple varer og varer, de selv nemt kunne producere, idet de er et af de bedst udviklede lande. Grunden til, at de ikke gør dette, ligger i Kinas konkurrenceevne. Kinas priskonkurrenceevne er ekstremt god, idet lønnen for en arbejder i Kina er markant lavere end i USA. Arbejdsintensive varer der altså nemt kunne produceres lokalt i

USA bliver outsourcet til Kina, for at blive produceret billigere.

Dette hænger også sammen med tabel 2, der viser den gennemsnitlige månedsløn og BNP pr. arbejder i Kina og USA. I 2014 var den gennemsnitlige månedsløn, i US Dollars, i USA 4550. I Kina var den samme år kun 765. En arbejder i Kina er altså langt billigere, når det kommer til produktionsomkostninger, hvilket da også er grunden til USA's store import af varer derfra, som vi så i Figur 1. Import af varer fra Kina til USA gøres endnu mere tiltrækkende for forretningsdrivende i USA, idet figur 4 viser, at USA's gennemsnitlige toldsats på varer fra Kina, i 2015 kun var lige under 3%. De lave omkostninger i Kina samt en lav toldsats på varer derfra, har altså gjort det fordelagtigt at importere varer fra Kina. Dog gælder det samme ikke for Kina. Det ses endnu engang på figur 4, at Kinas gennemsnitlige toldsats på varer fra USA i 2015 var på 6%, altså det dobbelte af USA's sats. Dette gør det mindre attraktivt for befolkningen og forretningsejere i Kina at importere varer fra USA. Dette afspejles også i figur 1, idet USA i 2017 importerede cirka 5 gange så meget fra Kina som de eksporterede. Der er altså ikke nogen grund til, at Kina skulle importere Amerikanske varer, idet de er billigere at købe lokalt, både på grund af omkostninger i USA, men også på grund af toldsatsen.

Dog er prisen ikke det eneste, konkurrenceevne går ud på. En stor del af dette kommer an på en vares eller ydelses kvalitet. Det er nemlig her, at USA kommer ind i billedet. På figur 2 ses det, at USA eksporterer ydelser til Kina for ca. 60 mia., mens de kun importerer for lidt under 20. USA's høje akademiske niveau gør altså, at specialiserede ydelser, der formentlig ikke kan produceres nemt i Kina, er meget eftertragtede.

Dette kan yderligere ses, hvis der kigges på Figur 3. USA eksporterede i 2017 i kategorien

forarbejdede varer kun for ca. 22 mia. Dollars, hvilket er ekstremt lidt i forhold til, at de samme år importerede for 225 mia. Dollar af samme varetype. USA sælger altså ikke særlig mange fysiske varer til Kina i forhold til, hvad de importerer for, idet det klart ville være billigere for en kineser at købe en vare lokalt. USA's fokus er altså på deres højqualitetsydelser, heraf uddannelse, noget der ikke på samme måde ville kunne produceres i Kina.

Kinas høje eksport af varer til USA har da også medført massiv økonomisk vækst. Tabel 1 er blevet omregnet til henholdsvis indekstal foroven og procentvise ændringer forned. Det ses i det nederste stykke, at Kina igennem en årrække, især årene efter finanskrisen, har oplevet en kæmpe økonomisk fremgang. Væksten svinger en smule, men helt frem til 2017 har der altid været en vækst i BNP på over 5%, hvilket er utroligt godt i forhold til, at der normalt sigtes efter 2% årlig vækst i BNP.

Vigtigheden af, at USA aftager varer fra Kina, understreges endnu tydeligere, hvis Figur 1 og det nederste stykke i den udregnede tabel 1 sammenkobles. Det ses i tabel 1, at Kina i 2010 oplevede deres største økonomiske vækst, hvor landets BNP steg med hele 11%. Samtidig ses det, at der i Figur 1 sker et hop i USA's import fra Kina, hvor den går fra at være 300 mia. Dollars i 2009, til ca. 380 mia. Dollar i 2010. Altså kan det, ud fra de vedlagte data, påvises, at USA til en vis grad har indflydelse på Kinas samlede økonomi. Væksten i BNP ses da også helt tydeligt i det øverste stykke af vores tabel 1, som er omregnet til indekstal. Kinas BNP pr. indbygger stiger støt med over indeks 10 hvert år, hvilket vidner om en massiv forhøjning af Kinas økonomi. På under 10 år har Kina formået at deres BNP pr. indbygger i 2017 har ramt indeks 193, altså næsten en fordobling siden 2007.

Det økonomiske forhold mellem USA og Kina virker altså bestemt meget ensidigt, idet Kina eksporterer langt flere varer til USA end de importerer. Her skal der igen kigges på figur 4, der, som tidligere nævnt, viser at Kinas toldsats på varer fra USA er dobbelt så højt som USA's toldsats på kinesiske varer. Der er dog dramatiske forskelle når det kommer til BNP pr. arbejder mellem de to lande. For mens den i 2017 var 13.334 US Dollars for Kina, lå den på hele 110.910 US Dollars for USA. USA formår altså, selvom de importerer langt mere fra Kina, end de eksporterer, at være mere produktive, hvilket også vidner om, at USA ikke konkurrerer på deres priser, men i stedet konkurrerer på deres effektivitet og kvalitet.

Samlet set kan det siges at begge parter får en del ud af det økonomiske samarbejde. En faktor som ikke er direkte økonomisk, er at handlen mellem de to lande skaber en øget form for interdependens, idet USA har brug for Kinesiske varer, og Kina har brug for at USA aftager deres varer. Kigges der på det økonomiske aspekt, ses det også, at denne samhandel er yderst vigtig for begge parter. Kina får solgt deres varer og oplever derfor økonomisk vækst, og firmaer får deres varer billigt produceret i Kina, hvilket gør at de kan tjene mere på dem hjemme i USA. Dog er Kina det land der får det bedste direkte økonomiske resultat. Kinas priskonkurrenceevne gør det ekstremt attraktivt at købe varer derfra, i stedet for at producere dem lokalt i USA. Firmaer får altså billigere omkostninger ved at rykke produktionen til Kina. Samtidig har Kina høje toldtakster på amerikanske varer, hvilket gør det sværere for USA at eksportere sine varer dertil. Begge lande får altså en del ud af det økonomiske samarbejde, men det er langt lettere for Kina at eksportere sine varer på grund af deres lave produktionsomkostninger og USA's lavere toldtakster.

3. Diskutér, hvilke fordele og ulemper USA's protektionistiske økonomiske politik har for den amerikanske økonomi. Diskussionen skal tage udgangspunkt i bilag B2 og den amerikanske præsident Donald Trumps tweets i bilag B3, og du skal anvende viden om økonomiske mål og international økonomi.

USA og Præsident Donald Trump har med den nye økonomiske politik "America First" åbnet op for en vaskeægte handelskrig. For mens USA's protektionistiske økonomiske politik kan virke smart, åbner den muligvis op for en række problemstillinger.

Om man synes, valget er klogt, kommer i høj grad an på ens egne politiske overbevisning. En klar fordel ved den protektionistiske økonomiske politik er at USA direkte ville få flere penge i form af afgifter fra Kina. Det ville blive dyrt for firmaer at producere deres varer i Kina idet disse ville blive pålagt en kraftig told, hvilket ville gøre det mindre attraktivt for firmaer at outsource deres produktion til udlandet. Dette ville formentlig føre til en hjemrykning af flere firmaer, og det sås blandt andet, hvordan flere bilproducenter rykkede dele af deres produktion tilbage til USA fra Kina. Dette nævner Trump også i et tweet fra bilag B3: *"Hvis de ikke vil beskattes, så må de producere i USA. Lige meget hvad, så skaber det jobs og stor velstand"*. Ifølge Trumps protektionistiske synspunkt ville en indførelse af told på udenlandske varer altså være en start på økonomisk fremgang i USA. Det, at firmaer rykker tilbage til USA, er en fordel, da de nu kan sælge deres varer indenrigs i USA uden told. Firmaet bidrager, forhåbentligt, med skat betalt af deres profit og flere amerikanere kommer i arbejde. Dette ville formentlig også på længere sigt hjælpe på USA's betalingsbalance, der lige nu er meget ubalanceret. USA importerer langt mere end de eksporterer,

blandt andet på grund af, at så mange firmaer har flyttet produktionen til Kina.

Opfyldelsen af det økonomiske mål om en balanceret betalingsbalance skinner altså igennem, hvilket Trump i bilag B3 også direkte adresserer. Udover dette stemmer fabrikernes hjemflytning godt overens med det økonomiske mål om lav arbejdsløshed. Fra Trumps protektionistiske standpunkt ville indførelsen af told på udenlandske varer altså sætte skub i den Amerikanske økonomi. Det ville, som Trump nævner i Bilag B3, sandsynligvis også rette op på USA's store handelsunderskud over for Kina. Hvis ens synspunkt var, at markedet skulle være mere frit med færre toldsatser, ville man spotte en række ulemper ved dette. For mens det umiddelbart virker godt, at amerikanske firmaer flytter produktionen hjem til USA, vil dette føre til en stor stigning i firmaernes produktionsomkostninger, hvilket formentlig vil føre til prisstigninger på varer. Biler kan altså risikere at blive markant dyrere, hvilket vil føre til i fald i efterspørgslen og dermed et tab for firmaet. Selv hvis firmaerne skulle klare sig godt, sælge meget og hyre mange folk, så er der ingen garanti for, at de arbejdere, der nu tjener løn, forbruger dem. Hvis de blot sparer op, bliver det økonomiske resultat for USA ringe. Derudover åbner en indførelse af told overfor Kinesiske varer også op for, at Kina kan gøre præcis det samme. Ifølge bilag B2 er de amerikanske toldsatser ulovlige, hvilket gør det muligt for Kina at gengælde den amerikanske straffold. Dette vil resultere i, at USA får endnu sværere ved at eksportere deres varer til Kina, hvilket ville gøre den amerikanske told til en mindre god beslutning.

I bilag B3 nævner Trump, at hvis USA sælger en bil til Kina, er der en told på 25%. Hvis Kina sælger en bil til USA, er der en told på 2%. Trumps synspunkt på dette er, at USA skal gøre det nemmere for dem at afsætte

deres biler til blandt andet Kina, da dette ville skabe velstand. Her ses der altså endnu et målbart økonomisk mål, som der er forsøgt udfyldt. Fordelen her er, at BNP formentlig ville stige, idet firmaers hjemflytning til USA muligvis ville skabe flere arbejdspladser.

Men fra et mindre protektionistisk standpunkt ville man se meget anderledes på det. Man ville mene, at dette var en klar ulempe, idet Kina og USA ville konkurrere i at afsætte de samme slags varer.

Når man kigger på import og eksport imellem Kina og USA, ses det også, at USA importerer langt flere køretøjer fra Kina, end de eksporterer. Ifølge et mere liberalt synspunkt skulle USA skrue ned for deres ambitioner om at sælge biler til Kina. Ifølge Adam Smiths teori om absolutte fordele, burde USA i stedet fokusere på, hvad de er bedst til, nemlig ydelser og tjenester, hvilket klart er en vigtig del af USA's eksport til Kina. Fordelen ville her være, at begge lande ville få noget ud af dette. Kina specialiserer sig i biler, USA i ydelser som f.eks. uddannelse. Dette vil lede til handel mellem disse, hvilket ville være fordelagtigt for begge parter, idet de hver specialiserer sig på sine udvalgte områder. Begge lande ville derudover have brug for hinandens varer, hvilket kunne være med til at forbedre deres handelsbetingelser.

Set fra Trumps protektionistiske merkantilistiske syn på verdensøkonomien, sker USA's berigelse altså på andre landes bekostning, idet Trump med sit "America First" slogan ønsker at beskytte USA fra udenlandske varer ved hjælp af højere toldsatser. *"Told har bragt USA i en meget stærk forhandlingsposition [...] Hvis andre lande ikke vil indgå fair aftaler med os, så bliver de ramt af told!"*. Trump udtrykker her i bilag B3, at han ønsker at begrænse lande fra at handle med USA, hvis de ikke ønsker at indgå handelsaftaler. Fordelen ved dette ville være, at USA, såfremt

de kunne sikre sig handelsaftaler med deres handelspartnere, ville tjene endnu mere i afgifter, idet USA er så stor en økonomisk aktør, at mange lande er afhængige af afsætte deres varer til denne. På grund af USA's størrelse og indflydelse ville de muligvis kunne forhandle gode aftaler i hus, især over for små lande som f.eks. Danmark, der formentlig ville bøje sig i støvet overfor verdens storebror.

Fordelen ved at gøre dette er, at det formentlig ville maksimere antallet af forbrugte varer i USA, rent faktisk er produceret indenrigs i landet. Hvis varerne produceres indenrigs, vil det skabe jobs. Folk med disse jobs vil betale skat, og de vil forbruge en del af deres penge, hvilket skaber vækst i landet. Ulempen, ud fra et mere liberalt synspunkt, ville være, at den interdependens, der skabes ved handel mellem lande, vil udviskes, og USA vil blive meget upopulær rundt om i verden. Desuden ville det også være en ulempe for USA at lægge en høj told på varer fra andre lande, for ifølge faktorudrustningsteorien burde USA fokusere på at producere kapitalintensive varer, idet de har teknologien, maskinerne samt kapitalen til dette. Modsat så ville USA snyde sig selv. Kina, der fokuserer på arbejdsintensive varer, som f.eks. tekstilfremstilling, på grund af deres lave lønniveau, ville ikke kunne sælge disse varer nær så billigt til USA. Det ville derfor være en ulempe for USA at lægge told på en række varer, idet disse varetyper ikke burde være deres hovedfokus. Ligesom Kina delvis specialiserer sig i arbejdsintensive varer, kunne USA fokusere meget mere på kapitalin-

tensive varer. Dette ville formentlig øge deres eksport af denne vare, lidt ligesom Danmark er blevet en af de førende eksportører af vindmøller, idet USA ville specialisere sig i lige præcis den ene type vare. Dette hænger også godt sammen med, at ydelser og tjenester er en vigtig del af USA's eksport til Kina, hvilket, som sagt, er hvad de muligvis i stedet kunne fokusere kraftigere på.

Om Trumps "America First", den merkantilistiske protektionistiske økonomiske politik, er en klog beslutning, kommer altså i høj grad an på, hvilken politiske overbevisning man besidder. Hvor Trump helt klart er en stor tilhænger af merkantilismen og gerne vil beskytte USA fra udenlandske varer, kan dette føre til en modreaktion. Det ville blandt andet svække interdependensen mellem USA og andre lande samt højst sandsynligt føre til højere toldsatser på amerikanske varer. Omkostninger i USA er højere, hvilket kan føre til prisstigninger og altså sænke efterspørgslen på varer. Modsat er der dog også fordele ved denne økonomiske politik. Hvis USA skulle være succesfulde med at genforhandle handelsaftaler mellem deres økonomiske partnere, ville USA for det første øge deres indtjening af toldindtægter. Derudover ville det formentlig også føre til, at firmaer, der før har flyttet deres produktion til udlandet, vil vende hjem, idet toldsatserne ville gøre det mere attraktivt at producere i USA. Dette ville i første omgang skabe jobs, hvilket, i en vis grad, ville sætte gang i privatforbruget.

KOMMENTAR FRA OPGAVEKOMMISSIONEN

1a

De tre hypoteser viser generelt en god forståelse af genren. Hypoteserne forklarer klart og tydeligt nogle af de sammenhænge, der fremgår af tabel 1, og hver hypotese efterfølges af en særskilt faglig begrundelse. De faglige begrundelser inddrager viden om politiske skillelinjer, ideologier, velfærdsmodeller og solidaritet. Det ville dog have været oplagt at inddrage konkrete modeller, fx Minerva-modellen.

1b

Besvarelsen demonstrerer en rigtig god forståelse af sammenhængen mellem indkomstulighed og chanceulighed i figur 1. Den inddrager de tre velfærdsmodeller til at forklare landenes placering i figuren, og den sammenfatter fint forskellene mellem modellerne. Besvarelsen kommenterer ikke på punkternes placering omkring tendenslinjen, men dette trækker, jf. bedømmelsesvejledningen, ikke ned i vurderingen.

B2

Undersøgelsen demonstrerer stor faglig sikkerhed i læsningen af de enkelte figurer og tabeller samt et godt overblik i forståelsen af sammenhænge på tværs af bilagsmaterialet. Den inddrager viden om priskonkurrenceevne, som fint bliver relateret til tabel 2, der viser lønningerne i hhv. Kina og USA. Besvarelsen viser samtidig en fin forståelse for, at konkurrenceevnen handler om andet og mere end løn og pris. Den økonomiske vækst i de to lande bliver beregnet, og beregningerne bliver relateret til handelsforholdet mellem landene. Besvarelsen har en god sammenfatning, som berører den økonomiske interdependens mellem USA og Kina.

B3

Besvarelsen former sig som en ganske nuanceret diskussion af fordele og ulemper for USA's økonomi ved at føre en protektionistisk økonomisk politik. Den viser en stor forståelse for, hvordan de økonomiske mål kan blive påvirket af denne politik, og den inddrager nogle af Trumps tweets meget fint i diskussionen. Besvarelsen anvender teorier om international økonomi, herunder teorierne om absolutte fordele og faktorudrustning, og den har en god sammenfatning med et klart fokus på spørgsmålsformuleringen.

Mudderkast under Folketingsvalget 2019: Virker det?

af Henrik Bech Seeberg, Lektor på Institut for Statskundskab på Aarhus Universitet

I den første partilederrunde på DR den 7. maj 2019 før Folketingsvalget den 5. juni brugte SF's partileder, Pia Olsen Dyhr, den bedste sendetid til at pege fingre ad de Konserveratives formand, Søren Pape Poulsen. I stedet for at tale om sine egen politikers kvaliteter, sagde hun: "Lars Løkke-regeringen har spildt fire år i forhold til at tage klimaudfordringen alvorligt. [...] 2018 var det første år, hvor Danmarks CO₂-udslip steg. Det er, efter at I har siddet i en regering, hvor der er kommet langt flere biler på gaden, og hvor landbruget har fået lov til at svine mere", tordnede hun. Samtidig stak Lars Løkke Rasmussen til Socialdemokratiets førtidspensionspolitik ved enhver lejlighed på TV: det var ifølge ham "verdens største bluff-nummer". Socialdemokratiets videreførelse af den borgerlige regerings udlændingepolitik skulle vælgerne ifølge Lars Løkke Rasmussen heller ikke tage for gode varer, og så ville Socialdemokratiets økonomiske politik koste vælgerne dyrt og "gøre Danmark fattigere", som Lars Løkke Rasmussen udtrykte det. Noget tyder på, at Lars Løkke Rasmussen mente det. Venstre holdt pressemøde den 9. april udelukkende med det formål at så tvivl om Socialdemokratiets udlændingepolitik. I valgkampen indrykkede Venstre desuden helsides annoncer i landets aviser, hvor de opremsede de steder, hvor Socialdemokratiet ville hæve skatter og afgifter.

Noget af det mest bemærkelsesværdige ved valgkampen før Folketingsvalget den 5. juni 2019 var således, at kandidaterne højlydt kriti-

serede modstanderens politik og forsøgte at skabe frygt for, hvad der ville ske, hvis modstanderen vandt – det kaldes i politologisk forskning for negative kampagne, eller 'mudderkast' på godt dansk. Men hvorfor taler kandidaterne dårligt om modstanderen (negativ kampagne) i stedet for at forklare deres egen politik (positiv kampagne)? Virker det?

Hvis det som ovenstående antyder er sandt, at Venstre brugte mest negativ kampagne i valgkampen, er der måske noget om det – Venstre gik 3.9 procentpoint frem siden sidste folketingsvalg, mens Socialdemokratiet gik 0.4 procentpoint tilbage. Dog stod meningsmålingerne nærmest stille trods den farverige valgkamp, og det kan derfor være svært at drage entydige konklusioner.

Mudderkast mod partiers emneejerskaber

Der findes mange eksempler på, at partierne kaster med mudder. Men der findes meget lidt viden om, i hvor høj grad partierne rent faktisk kan påvirke vælgerne syn på deres rivalers styrker og i sidste ende valgresultatet. Det er et vigtigt spørgsmål, fordi forskning viser, at vælgerne ofte stemmer på det parti, som er bedst til at tage sig af de problemer, som bekymrer dem mest. Er det immigration og kriminalitet som i 00'erne, vil de borgerlige partier typisk få et godt valg, og er det arbejdsløshed og dagpenge ligesom ved krisevalget i 2011, vil partierne til venstre for midten ofte gå frem. Det skyldes, at de borgerlige har omdømme blandt vælgerne for at være kom-

petente på immigration og kriminalitet – de har såkaldt 'emneejerskab' – og ditto for Socialdemokratiet på arbejdsløshed og klima. Folketingsvalg i nyere tid afgøres således i høj grad af, hvad der er på vælgerens dagsorden, og hvilket parti der har emneejerskab. Derfor søger de politiske partier at påvirke, om vælgerne stemmer ud fra klima eller udlændinge. Men de søger også at påvirke hinandens emneejerskaber ligesom i den første partilederrunde den 7. maj. Det er her mudderkast kommer ind.

Kan man få modstanderen til at se dårligere ud?

I et netop publiceret forskningsstudie (Seeberg 2019) har jeg brugt eksperimenter i spørgeskemaundersøgelser foretaget i 2017 på tværs af tre emner blandt 1.522 vælgere i Danmark og 2.553 vælgere i USA til at undersøge, om partierne kan påvirke vælgerens syn på deres rivalers emneejerskaber. Det måske væsentligste resultat er, at mudderkast betaler sig.

I studiets eksperimenter læser to grupper af vælgere hver deres version af en hypotetisk avisartikel. Eksperimenterne i Danmark handler om landbrugspolitik og afspejler direkte den debat, partierne havde i kølvandet på finanskrisen. I et af forsøgene læser deltagerne eksempelvis to næsten identiske artikler, der beskriver danske landmænds økonomiske problemer samt afmatningen på eksportmarkederne. I begge tilfælde udtaler et ledende medlem af Socialdemokratiet sig om Venstres rolle. Den første gruppe læser, at Socialdemokratiet giver Venstre skylden. Den anden gruppe hører, at problemerne ifølge Socialdemokratiet skyldes eksportmarkederne mere end Venstre. Efterfølgende får de to grupper det samme spørgsmål, hvor de skal evaluere Venstres kompetencer på landbrugspolitik.

Studiet viser, at når Socialdemokratiet peger på for eksempel landmændenes store gældssætning og pressede økonomi efter finanskrisen og giver Venstre skylden (i stedet for at forsvare dem og tilskrive danske landmænds problemer til det vigende russiske eksportmarked), mister Venstre umiddelbart omdømme på landbrugsområdet blandt vælgerne.

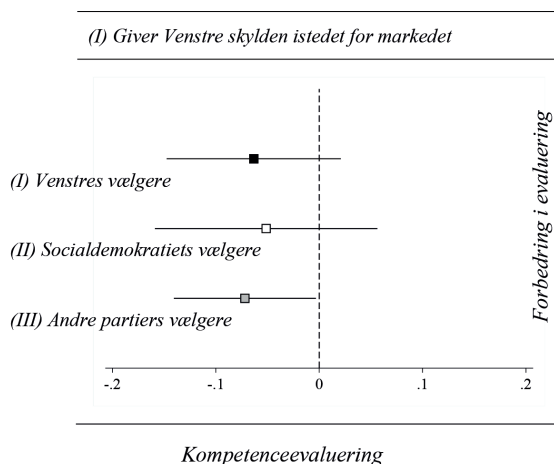
Her får vi altså en forklaring på, hvorfor valgkampe ofte er beskide, og hvorfor partierne bruger meget tid på at betvivle hinandens kompetencer: Det betaler sig. Det er et interessant resultat, fordi andre studier viser, at vælgere foretrækker positiv frem for negativ kampagne. Så det er altså lidt ligesom vaskepulverreklamer – vi hader dem, men ender alligevel med at købe produktet, næste gang vi er i supermarkedet.

Studiet indikerer dog, at mudderet skal kastes ret vedholdende og intenst, hvis det skal rykke noget. Kontrasterne er stillet skarpt op i eksperimentet, og alligevel kan modstanderpartiet kun svække det andet partis omdømme med omkring syv procent. Omvendt så viser et af mine andre studier (Nai and Seeberg 2018), at effekten på vælgere stiger mærkbart, når den negative kampagne kommer i kaskader, og det var netop det, der skete i valgkampen. Venstre fyrede en salve af på Socialdemokratiets førtidspensions-, udlændinge- og skattepolitik. Er valget samtidig tæt, ligesom det ofte er i Danmark, kan selv små forskydninger som følge af denne mudderkast være afgørende.

Der er yderligere tre ting at bemærke ved eksperimentets resultater.

(1) Figur 1 viser, at Socialdemokratiet ikke blot sparker en åben dør ind: Socialdemokratiets angreb påvirker ikke kun vælgere, som normalt stemmer på Socialdemokratiet (den midterste markør i Figur 1) – Venstres vælgere er også påvirket. Den øverste markør er lige så

Figur 1. Tre grupper af vælgeres kompetence evalueringer af Venstre på landbrug når Socialdemokratiet angriber Venstre

langt til venstre som den midterste i Figur 1. Det er et bemærkelsesværdigt resultat, fordi man kunne forvente, at Venstres vælgere vil forsvare deres parti og afvise gyldigheden af enhver kritik.

(2) Socialdemokratiets kritik af Venstre fremstår troværdig i den forstand, at landmændene rent faktisk var i alvorlig krise, og det blev diskuteret meget, om Venstres økonomiske hjælpepakker til landmændene var nok. Så kritikken af modstanderens manglende kompetence er velbegrunderet – kritikken kredser om et faktisk problem. I et andet studie (som ikke er antaget i et tidsskrift endnu; Seeberg og Nai 2019) viser jeg netop, at negativ kampagne først rigtig batter noget, når det lægger sig op ad sådanne faktiske problemer. Det tyder på, at Pia Olsen Dyhrs kritik af Søren Pape Poulsens klimapolitik i partilederrunden har klangbund blandt vælgerne (tallene viser, at CO₂-udledningen er steget). Det forklarer samtidig, hvorfor Socialdemokratiet ikke angreb Venstre på deres økonomiske politik i valgkampen – der er gang i hjulene i

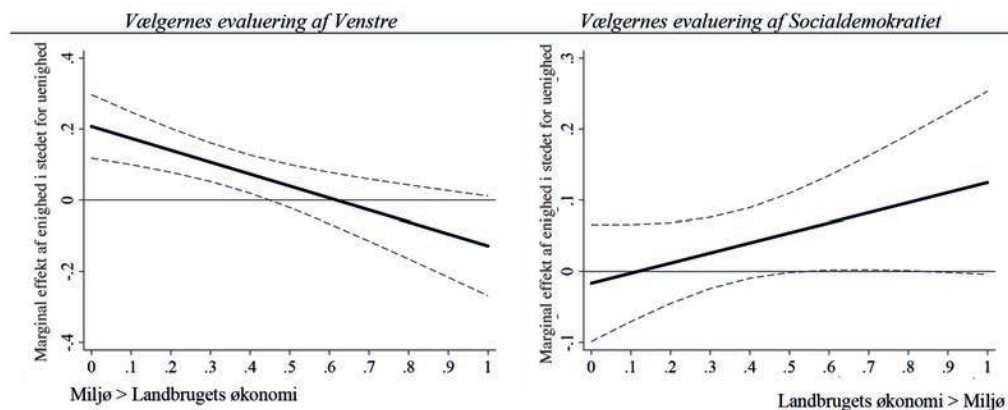
den danske økonomi, og derfor ikke noget at komme efter.

(3) Socialdemokratiets kritik af Venstre går efter bolden (substansen), ikke manden. Denne type mudderkast er saglig i den forstand, at det i langt mindre grad handler om at sværte hinanden til. I hvert fald i sammenligning med eksempelvis når Rasmus Paludan i DR Aftenshow under valgkampen kalder Mimi Jakobsen for et 'nazisvin'. Forskning viser, at negativ kampagne af sidstnævnte karakter ikke virker, mens førstnævnte mere saglige, negative kampagne har en effekt. Samtidig viser flere studier, at risikoen for, at angriberen rammes mere end modtageren, såkaldt 'backlash'-effekter er langt mindre i førstnævnte tilfælde netop fordi vælgerne primært væmmes ved det meget personlige angreb. Det finder jeg i mit eksperiment. Når Socialdemokratiet kritiserer Venstres langbrugspolitik, så falder vælgernes evalueringer af Venstres kompetencer, mens deres evalueringer af Socialdemokratiet er stort set intakte (se figur 2).

Derfor virker mudderkast

En mulig forklaring på, at mudderkast virker er formodentligt, at den menneskelige hjerne er tilbøjelig til at tillægge negativ information mere betydning end positiv information. Som mennesker er vi fra vores forfædre på den afrikanske savanne indrettet sådan, at vi skal kunne reagere på fare og risiko. Så vælgere drages af negativ information. Hvis vi får præsenteret både positiv og negativ information, så er det den negative, vi husker bedst. Når kritikken samtidig retter sig mod et parti i stedet for tekniske, økonomiske forhold såsom det russiske eksportmarked for landbrugsprodukter, så vækker det stærkere følelser. Studier i politisk psykologi peger på, at vælgere bider mærke i denne type kritik og lader sig påvirke af den. Og selvom det er mudderkastning i

Figur 2. Den marginale effekt af Socialdemokratiets positionsskifte på vælgerne evaluering af Socialdemokratiet og Venstre på landbrugspolitik betinget af vælgerne egen position på landbrug

Note: Figuren viser effekten på vælgerne evaluering af, at Socialdemokratiet tager Venstres position på landbrug istedet for at tage en position i uenighed langt væk fra Venstre.

den milde ende – ikke langt fra rene, saglige argumenter – så undergraver det modstanderens troværdighed. Når det handler om en modstanders omdømme, skal der blot rejses en lille tvivl hos vælgerne.

Reframing: Nye fortolkninger af gamle problemer virker

Mit studie peger også på en anden nyttig strategi kaldet 'reframing': Hvis Socialdemokratiet vil svække Venstres ejerskab over eksempelvis landbruget, kan de forsøge at sætte emnet i en ny ramme. De kan præsentere problemstillingen om vækst i landbruget som et spørgsmål om at sætte høje standarder og satse på bæredygtige, økologiske råvarer i stedet for at lempe de økonomiske rammevilkår, i håb om at landmændene selv kan skabe vækst. Derved bliver landbrug 'framet' som miljøpolitik mere end erhvervspolitik, og mit studie viser, at Venstre i mindre grad er det naturlige valg hos vælgerne til at varetage emnet. Vi så denne strategi udfolde sig på klimaområdet op til og under Folketingsvalget

2019, hvor de borgerlige i høj grad omfortolker emnet til at handle om teknologisk udvikling og dermed erhvervspolitik mere end traditionel miljøregulering.

Positionsskifte er utroværdigt

Tager Socialdemokratiet i stedet Venstres position på for eksempel landbrugsområdet og fremhæver lighedspunkter med Venstre i stedet for forskelle, styrker det blot Venstres omdømme på landbruget. Det er formodentlig, fordi Socialdemokratiet derved legitimerer Venstres position overfor vælgerne. Det viser, hvor svært det kan være for et parti at skifte position på den korte bane – det bliver nemt opfattet af vælgerne som utroværdigt. Forventningen er altså, at det ikke undergraver Socialdemokratiets omdømme på velfærd, at Venstre i valgkampen fører kampagne på at give '69 milliarder til velfærd' og bruger vendingen "samme velfærd som Socialdemokratiet". Det kræver formodentlig meget mere for dem at gøre indhug i Socialdemokraternes emneejerskab på velfærdsområdet – ligesom

vi har set det på immigrationsområdet med modsat fortegn. Socialdemokratiet har længe forsøgt at overtage højrefløjens linje og dermed svække højrefløjens emnejerstatus på området, men det har først haft positiv effekt for nyligt efter lang tids arbejde.

Den manglende effekt af et positionsskifte skyldes ifølge mit studie formodentlig, at der går ligeså mange vælgere ud ad bagdøren, som der kommer ind ad fordøren, når et parti ændrer position. Det følger en klassisk Downsiansk logik, hvor vælgerne rationelt tager bestik af afstanden mellem deres egen position og partiets position. Figur 2 viser sammenhængen. Når Socialdemokratiet rykker mod Venstres position til højre på linjen, så øges Socialdemokratiets omdømme blandt de vælgere, som står til højre, mens den falder blandt de, som står til venstre og foretrækker miljø over økonomi.

Opsamlende viser figur 3 effekterne på vælgernes kompetenceevalueringer af Venstre og Socialdemokratiet, når Socialdemokratiet benytter en af de tre strategier. Effekten er positiv for negativ kampagne og reframing – den sorte boks (Venstre) rykker under midterlinjen, og den hvide boks (Socialdemokratiet) bliver over. Effekten er negativ ved positions-skifte, hvor boksene samler sig.

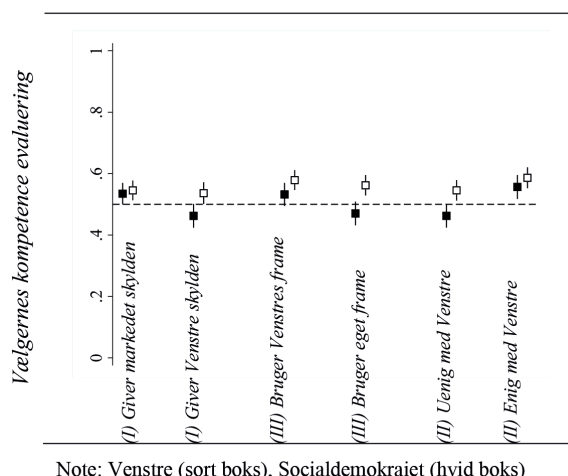
Mudderkast efter Folketingsvalg

Intensiteten i partiernes mudderkast mod hinanden er formodentlig ganske særlig op til valg, fordi der er så meget på spil. Men min forskning viser, at negativ kampagne også foregår i de fire år mellem valg (Seeberg 2016, 2013). Oppositionen bruger eksempelvis muligheden for at stille §20-spørgsmål til ministre til at gøre problemer så som forringet drikkevand eller længere ventelister til plejehjem til ministerens problemer. De gør emnet politisk. Regeringen har ansvaret for at nedbringe arbejdsløsheden og kriminaliteten,

og oppositionens politisering sætter derfor regeringen under pres for at gøre noget. Hvis de negligerer problemet kan det blive hængende til næste valg og samtidig efterlade regeringen mindre kompetent i vælgernes øjne (Seeberg 2018). Jeg finder derfor i mine studier, at regeringen lovgiver og ofte gør det ved at gøre, hvad oppositionen siger.

Et eksempel er aftalen om ændringer i loven om førtidspension, som daværende Beskæftigelsesminister Troels Lund Poulsen var meget tilbageholdende med at åbne op for til trods for, at tal flere år før Folketingsvalget i 2019 viste, at meget få danskere havde gavn af ordningen. Piben fik en anden lyd, da Socialdemokratiet i starten af det nye år lancerede et forslag til en ny differentieret førtidspension og intensiverede deres kritik af regeringen. Det kulminerede i, at regeringen kort efter Påske lavede en aftale med Dansk Folkeparti (DF) om en ny seniorførtidspensionsordning som i dens indhold i store træk matchede Socialdemokratiets udspil. Det ville i hvert fald hurtigt blive teknisk kompliceret for Socialdemokratiet at forklare forskellene. Det er svært at se regeringens aftale med DF som andet end et modtræk til Socialdemokratiets udspil. Socialdemokratiets udspil vakte genlyd blandt vælgerne, og derfor måtte regeringen lave et modtræk, så Socialdemokratiet ikke længere havde vælgermæssige fordele af deres udspil. Den samme dynamik udspillede sig over vinteren omkring forældres mulighed for at blive på sygehuset efter fødsel. Det er et meget interessant og overraskende mønster, fordi vi normalt ville forvente at regeringsflertallet har mandaterne til blot at vedtage lovgivning, som indfrier flertallets valgløfter.

Figur 3. Vælgernes kompetence evaluering af Venstre og Socialdemokratiet, når Socialdemokratiet angriber Venstre

Demokratisk udfordring

Det måske vigtigste budskab fra mit studie af mudderkast er, at der ikke umiddelbart er nogen udsigter til, at det stopper. Det peger på en central demokratiske udfordring: vælgerne kan ikke lide mudderkast, men er alligevel grunden til, at det findes (det betaler sig!). Skal mudderkast stoppe, kræver det derfor, at vælgerne bliver opmærksom på årsagssammenhænge og fravælger partier, som fører denne type valgkampagne. Det er svært at se ske. De gode nyheder er dog, at danske studier indikerer, at mudderkast i danske valgkampe er ret begrænset i sammenligning med valgkampe i andre lande.

Litteratur

- Nai, Alessandro, and Henrik Bech Seeberg (2018). 'A series of persuasive events. Sequencing effects of negative and positive messages on party evaluations and perceptions of negativity', *Journal of Marketing Communications*, 24:4, 412–432.
- Seeberg, Henrik (2013). 'Parties and Policies. On the Opposition's Influence on Policy Through Issue Politicization', *Journal of Public Policy*, 33:1, 89–117.
- Seeberg, Henrik Bech (2016). 'Opposition Policy Influence through Agenda-setting: The Environment in Denmark, 1993–2009', *Scandinavian Political Studies*, 39:2, 185–206.
- Seeberg, Henrik Bech (2018). 'The impact of opposition criticism on the public's evaluation of government competence', *Party Politics*, <https://doi.org/10.1177/1354068818792578>.
- Seeberg, Henrik Bech (2019). 'Issue ownership attack: how a political party can counteract a rival's issue ownership', *West European Politics*, <https://doi.org/10.1080/01402382.2019.1625242>.
- Seeberg, Henrik Bech, and Alessandro Nai (2019). 'Undermining a rival party's issue competence through negative campaigning: Experimental evidence from the USA, Denmark, and Australia', revise and resubmit at Political Studies.

Nye (typer af) partier? Et blik på opstillingsreglerne i lyset af folketingsvalget 2019

af Karina Kosiara-Pedersen, lektor, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Mens Kristendemokraterne nok vil mene, at opstillingsregler og spærregrænser altid er relevante ved folketingsvalg, var reglerne ved folketingsvalget i 2019 mere aktuelle end normalt. Fire partier, der ikke før valget var repræsenteret i Folketinget stillede op, et af de nye kom ind, og reglerne blev diskuteret både i valgkampen og efterfølgende. Opstillingsreglerne er de regler, der afgør hvilke partier, der kan opstille kandidater til folketingsvalg. Opstillingsregler skal sikre, at et parti har en vis opbakning, da der skal en del til for at klare en af de tre spærregrænser, vi har ved folketingsvalg. I en international sammenligning er de danske spærregrænser overkommelige. Et opstillingsberettiget parti kan få andel i de 40 tillægsmandater, hvis partiet enten 1. har opnået et af de 135 kredsmandater, 2. stemmer svarende til det gennemsnitlige antal gyldige stemmer, der i landsdelen er afgivet pr. kredsmandat, i to af de tre landsdele Danmark er inddelt i, eller 3. mindst 2 pct. af de afgivne gyldige stemmer.

Opstilling af nye partier

Opstillingsreglerne fremgår af folketingsvalgloven. De partier, der ved sidste folketingsvalg opnåede repræsentation og fortsat er repræsenteret i Folketinget, har ret til at deltage i folketingsvalg (§11). Det betyder, at da Fremskridtspartiets folketingsmandater i 2000 brød med partiet og dannede 'Frihed 2000', mistede

Fremskridtspartiet deres repræsentation, og de skulle derfor samle underskrifter forud for folketingsvalget i 2001. Det betyder også, at selvom Per Ørum Jørgensen, der var valgt til Folketinget for de Konservative og kortvarigt havde været løsgænger, i 2010 meldte sig ind i Kristendemokraterne, skulle partiet stadig samle underskrifter for at blive opstillingsberettiget.

Nye partier, der gerne vil opstille til folketingsvalg, skal for det første have godkendt deres partinavn af Valgnævnet. Derefter kan de påbegynde indsamling af vælgererklæringer. For at blive opstillingsberettiget, skal et parti indsamle "erklæringer fra et antal vælgere, der mindst svarer til 1/175 af samtlige gyldige stemmer ved det sidst afholdte folketingsvalg". I 2019 var det antal 20.109. Indtil 1989 kunne det endnu ikke opstillingsberettiget partis støtter stå på gade og stræder og indsamle underskrifter. De indsamlede over det nødvendige antal, fordi de ikke havde overblik over, hvorvidt den, der skrev under, havde valgt, og hvorvidt vælgere havde skrevet under mere end én gang, hvilket Indenrigsministeriet kontrollerede via stikprøver.

Opstillingsreglerne blev i 1989 strammet. Herefter flyttede kontrollen med vælgerens valgret til vælgerens kommune og skete før indlevering til Indenrigsministeriet. Vælgererklæringerne skulle en tur forbi kommunen, og det betød, at det blev sværere og dyrere (porto)

for nye partier at indsamle vælgererklæringerne. Det blev mere omstændeligt. Stramningen skete efter, at flere partier i 1980'erne nok havde formået at indsamle tilstrækkeligt med underskrifter til at blive opstillingsberettiget, men som ved folketingsvalgene opnåede meget begrænset vælgeropbakning. To partier, Marxistisk-Leninistisk Parti og Det Humanistiske Parti, fik under 1.000 stemmer. Opstillingsreglerne sikrede dermed ikke, at de (mange) partier, der deltog i valgkampen, havde en reel chance for at blive valgt.

Overgangen til den digitale læsning på vælgererklæring.dk fra januar 2016 har derimod gjort det noget nemmere at indsamle vælgererklæringer. Den digitale indsamling af vælgererklæringer kan foregå hurtigere; i 2019 skete det for nogle partier lidt for hurtigt. Folketingsvalgloven giver Indenrigsministeren mandat til at udforme reglerne om indsamling af vælgererklæringer, herunder også indførelse af det digitale system (§12). I disse regler, dvs. i 'Bekendtgørelse om anvendelse af en digital løsning til brug for anmeldelse af nye partier og indsamling af vælgererklæringer' (§5) er angivet, at vælgeren først skal "afgive en støttetilkendegivelse til partiet i form af vælgerens e-mailadresse", hvorefter partiet registrerer denne.

"Når der er forløbet 7 dage fra registreringen, modtager vælgeren en e-mail fra den digitale løsning. E-mailen indeholder et link, der sammen med vælgerens digitale signatur skal benyttes for at få adgang til løsningen."

Mediedækningen af partiet Klaus Riskær Pedersen og Stram Kurs viser, at begge partier omgik de syv dages betænkningstid, hvormed vælgererklæringerne kunne indsamles hurtigt. Eftersom der ikke var sanktioner knyttet til overtrædelsen, er det først her efter valget, at ministeren har taget initiativ til at kunne gøre ikke korrekt indsamlede vælgererklæringer ugyldige.

Opstilling uden vælgererklæringer

Ingen (opstillings-)regler uden undtagelser. Det tyske mindretals parti, Slesvigsk Parti, skal ikke indsamle vælgererklæringer og kan opstille kandidater, når de vil. Slesvigsk Parti er repræsenteret i alle fire sønderjyske kommunalbestyrelser, men har ikke været repræsenteret i Folketinget som selvstændigt parti siden 1960'erne, og i 1970'erne i valgforbund med Centrumdemokraterne. Undtagelsen er del af den eksemplariske mindretalsbeskyttelse for det tyske mindretal i Danmark.

Hvis en gruppe af vælgere ikke formår at få godkendt et partinavn og indsamle det nødvendige antal vælgererklæringer, kan de opstille som kandidater uden for partierne. En kandidat uden for partierne skal anbefales af 150-200 af opstillingskredsens vælgere (folketingsvalglovens §32), hvilket er noget færre end de ca. 20.000 vælgererklæringer. Kandidater uden for partierne kan kun blive repræsenteret i Folketinget, hvis de får stemmer nok til et kredsmandat, da de ikke er et parti og derfor ikke indgår i fordelingen af tillægsmandaterne. Da komikeren Jacob Haugaard i 1994 blev valgt i Aarhus var det netop som kandidat uden for partierne.

Nye (typer af) partier

Selvom nogle politiske entreprenører nok har været irriteret over de mere omstændelige opstillingsregler fra 1989, er der ikke markante folkelige bevægelser, der har kæmpet en forgæves kamp med vælgererklæringerne. Stramningen i opstillingsreglerne i 1989 betød ikke, at det var umuligt for nye partier, og det danske partisystem er fornyet med flere partier. Enhedslisten kom ikke over spærregrænsen i 1990, men har været repræsenteret siden 1994. Derudover har både Dansk Folkeparti, Ny/Liberal Alliance, Alternativet, og senest Nye Borgerlige opnået repræsentation. Hvis vi skelner mellem internt og eksternt dannede

partier (jf. Duverger 1954), dvs. partier, der er dannet af folketingspolitikere, og partier, der er startet blandt vælgere, er der en forskel på henholdsvis Enhedslisten og Nye Borgerlige på den ene side, og de andre tre partier på den anden. Men der er ikke stor forskel, idet det var personer med politisk erfaring, der dannede disse partier. De har derfor alle haft en større eller mindre politisk platform at stå på. Græsrodder har ikke været uden betydning, men i spidsen har stået politikere.

Vigtigere end hurtigheden er, at opstillingsberettigede partier med digital indsamling af vælgererklæringer nemmere kan dannes af en enkelt eller få personer. Indsamlingen af vælgererklæringer kan gennemføres uden en mindre hær af frivillige til at stå på torve, gader og stræder for at indsamle og på kommunen få verificeret vælgererklæringerne. Der skal med den digitale løsning ikke mere end en enkelt politisk entreprenør og evt. et par støtter til, før et partinavn kan godkendes og vælgererklæringer indsamles. Selvom det ikke er tilstrækkeligt til, at vælgerne får kendskab til det måske kommende parti. Mediernes dækning er her essentiel, og det er derfor ikke uden betydning, hvordan medierne dækker både gamle, ikke opstillingsberettigede partier, som Kristendemokraterne, og nye initiativer som Nye Borgerlige, Klaus Riskær Pedersen og Stram Kurs. Valg- og medieforskernes afdækning af mediernes dækning af forskellige politiske aktører, deres framing af diverse politiske emner og personer, og vælgerens medieforbrug vil forhåbentlig give os mere indsigt i dynamikkerne her.

Den digitale indsamling af vælgererklæringer giver mulighed for, at der kan skabes personlige partier. Personlige partier er karakteriseret ved, at partiets skaber og leder har en både formel og uformel stærk position. De 'ejer' partiet og træffer alle vigtige beslutnin-

ger. Den centrale position kan være formaliseret i vedtægterne, som da Glistrup fik betydelige kompetencer i Fremskridtspartiets første vedtægter, eller det kan være uformelt og blot de facto ske. Lederens unikke rolle betyder, at personlige partier ikke forventes at overleve lederen. Når lederen er færdig i politik, er partiet det også. For det tredje har personlige partier svage organisationer. De organiserer ikke medlemmer eller andre støtter, og de giver absolut ikke medlemmerne nogen indflydelse. Partiet Klaus Riskær Pedersen og Stram Kurs er begge eksempler på (opstarten af) et personligt parti, hvor partilederen ejer partiet. Det er ham, der har udfærdiget partiprogrammet og opstillet kandidaterne, og det er ham, medierne i høj grad fokuserer på. Glistrup erfarede i tiden efter jordskredsvalget i 1973, at det at skabe en anderledes partiorganisation var svært. Fremskridtspartiet endte med en organisation, der langt hen ad vejen lignede de etablerede partiers organisation (Bille 1997).

De danske partier har ikke tradition for, at lederens navn indgår i parti-navnet. Internationalt er det også sjældent. Men det er ikke unikt. I Australien har de både Palmer United og Pauline Hanson's One Nation, og de heden-gangne List Pim Fortuyn i Holland og Anders Lange's parti i Norge. Der er dog også en række partier, der er personlige på den måde Klaus Riskær Pedersen partiet ser ud til at være, men som ikke bærer lederens navn, f. eks. Berlusconi's Forza Italia og Wilders' Partij voor de vrijheid.

Personlige partier har nok fået bedre vilkår med den digitale indsamling af vælgererklæringer. Men valgsystemet sætter alligevel begrænsninger. Vælgerne kan nemlig kun stemme på de kandidater, der er stillet op i den af de ti storkredse, de stemmer i, og uanset om kandidater er opstillet for et parti eller uden for partierne, kan de kun opstille i én storkreds. Derfor kan vælgerne ikke alle

stemme på lederen af et personligt parti, og derfor bliver partiets øvrige kandidater også vigtige at promovere. Partiernes valgresultater ved folketingsvalget viser, at det ikke er uden betydning, hvor partilederen stiller op. Der er klare 'partiledereffekter' i visse områder. I forhold til de to nye partier, Nye Borgerlige og Stram Kurs, placerede partilederen sig i begge tilfælde i områder, hvor Dansk Folkeparti stod stærkt ved folketingsvalget i 2015. Derfor er det ikke nødvendigvis alene partilederen, der gør en forskel.

Diskussionspunkter

Hvis de opstillingsberettigede partier får langt under det antal stemmer, der skal til for blive repræsenteret i Folketinget, kan det være en indikation på, at det er for nemt. Som vi så det i 1980'erne. Opstillingsreglerne tilsiger kun vælgererklæringer fra 1/175 af de afgivne, gyldige stemmer ved det foregående valg. Og det antal er ikke nødvendigvis tilstrækkeligt til et af de 135 kredsmandater, eller til at partiet kommer over spærregrænsen på to procent. Det kan på den baggrund med fordel diskuteres, hvorvidt antallet af vælgererklæringer skal forøges, fordi det er nemt at skrive under, hjemme fra sofaen, uanset hvor i landet, man befinder sig.

Eftersom der ved folketingsvalget d. 5. juni 2019 blev afgivet 3.531.720 gyldige stemmer, skal et nyt parti indsamle mindst 20.182 vælgererklæringer for at kunne deltage i det næste folketingsvalg. Der er i august 2019 elleve partier, der har indsamlet over 100 vælgererklæringer. Veganerpartiet har flest (5.900), Borgernes Folkeparti næst flest (2.118). Det er altså langt fra alle partier, der trods den digitale løsning spurter i mål med vælgererklæringerne. Det kan derfor også diskuteres, om strammere opstillingsregler gør det endnu sværere for politiske initiativer, der ikke har medietække at nå ud til potentielle vælgere,

hvormed der sker et pres for mere spektakulære politiske personligheder og politiske sager.

Danske vælgere har allerede et stort antal partier at vælge mellem, og partiernes medlemstal tyder på, at der er god plads til politisk engagement på tværs af det politiske spektrum. Derfor kan det også diskuteres, om det skal være sværere at opstille nye partier, så politiske entreprenører i stedet engagerer sig i de allerede etablerede partier.

Referencer

Folketingsvalgloven: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=206576>

Bekendtgørelse om anvendelse af en digital løsning til brug for anmeldelse af nye partier og indsamling af vælgererklæringer: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=176933>

Lars Bille (1997) Partier i forandring. Odense: Odense Universitetsforlag.

Ideer til undervisning om vælgeradfærd

af Bent Fischer-Nielsen, fagkonsulent i samfundsfag

Jeg er blevet bedt om at skrive en artikel om at undervise i vælgeradfærd og vælgervandring. Anledningen er dels dette nummers tema om folketingsvalget, og dels at Kenneth Thue Nielsen og jeg her i efteråret udgiver lærebogen "Vælgeradfærd og statistik".

Vælgeradfærd er kernestof på A-niveau og er særdeles velegnet til samtidig at opfylde kravene til skriftlig prøve om beregninger og diagrammer, herunder statistisk usikkerhed og lineær regression. Her er nogle ideer til, hvordan man kan gøre det i undervisningen:

Vælgervandring og issuevoting

Når man sammenligner folketingsvalgene 2015 og 2019 får man partiernes frem- og tilbagegang. Fx gik DF fra 21,1 % af stemmerne i 2015 til 8,7 % i 2019. Men hvor gik de frafaldne DF-vælgere hen? Det kan man se på "Vælgervandring" på www.dr.dk under Meningsmålinger.

DR offentliggjorde den 4. juni 2019 en meningsmåling. Denne måling fra dagen før folketingsvalget kan man vælge at sammenligne med folketingsvalget 2015 og se, hvor DF's vælgere går hen (figur 1). 43 % stemte igen på DF, mens 23 % af DF's vælgere skiftede til Venstre, og 10 % skiftede til Socialdemokratiet og dermed fra blå blok til rød blok. Ved at trykke på A i figur 1 vil man få figur 2, der viser, at 7 % af Socialdemokratiets vælgere

vandrede til SF, og 4 % vandrede til Radikale Venstre.

Man kan forklare disse vandring, som udtryk for Socialdemokratiets skift i udlændingepolitikken og vælgernes opprioritering af klimapolitikken. Vi kan anvende teori om issuevoting med nærheds- og retningsmodel, som fx at mange vælgere prioriterede klimapolitikken over udlændingepolitikken og stemte på meget grønne partier som Radikale og SF, da de ville trække klimapolitikken i en mere grøn retning end fx DF og Socialdemokratiet stod for.

På den måde kan eleverne få et overblik over vælgervandringerne ved folketingsvalget og dermed forklare vælgernes vandring både fra blå til rød blok og indenfor blokkene. De kan anvende begreberne kerne- og marginalvælgere, som fx at Socialdemokratiet jf. ovenfor havde flere kernevælgere (79 %) end DF (43 %) ved folketingsvalget i 2019.

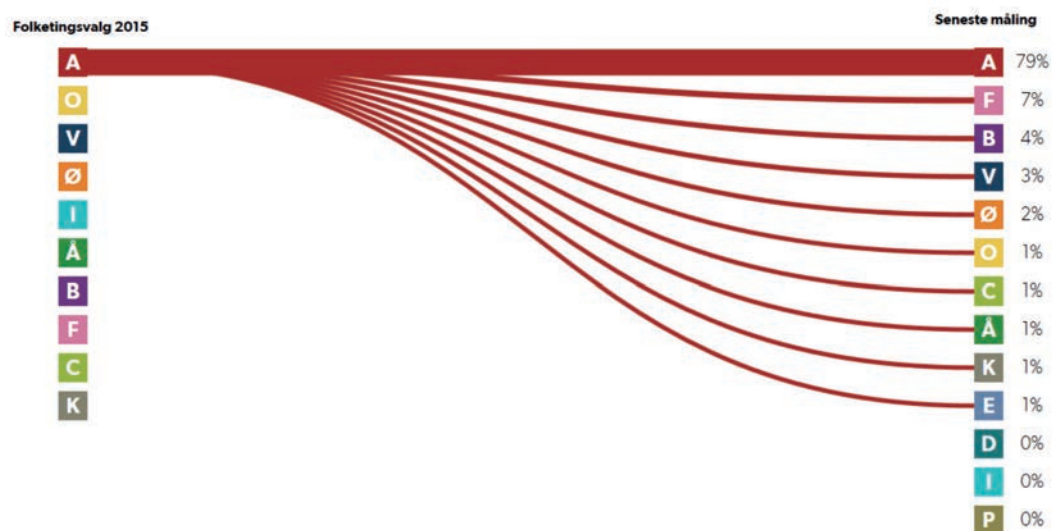
Statistisk usikkerhed

Meningsmålingerne over partiernes frem- og tilbagegang siden det sidste folketingsvalg kan bruges til at beregne statistisk usikkerhed og dermed afgøre, hvilke partier der kan være 95 % sikre på at have en frem- eller tilbagegang siden sidste valg, og hvilke partier der ikke kan være 95 % sikre, fordi frem- eller tilbagegangen er for lille.

Figur 1: Vælgervandring fra Dansk Folkeparti fra folketingsvalget 2015 til meningsmåling den 4. juni 2019

Figur 2: Vælgervandring fra Socialdemokratiet fra folketingsvalget 2015 til meningsmåling den 4. juni 2019

Kilde: www.dr.dk/nyheder/politik/meningsmaalinger

Beregninger, diagrammer og fordelings-/værdipolitik.

På www.surveybank.aau.dk kan eleverne fremstille deres egne tabeller med socio-demografiske faktorer som baggrundsvariable og partivalg eller holdning til et fordelings- eller værdipolitisk issue som afhængig variabel. De kan teste egne hypoteser som fx om uddannelse har betydning for partivalget eller holdning til et fordelings- eller værdipolitisk spørgsmål. De kan i surveybank se forskellen på at procentuere lodret og vandret, og de kan eksportere de absolutte tal til regneark. I regneark kan de så lære at omregne de absolutte tal til procentandele og fremstille et overskueligt diagram med de beregnede procenttal, som de skal kunne til den skriftlige prøve.

Som forklaringer på de fundne mønstre kan eleverne diskutere, om mønstrene skyldes vælgernes forskellige *egeninteresser* eller er udtryk for forskellig *socialisering* af vælgerne. De kan anvende begreberne *fordelings- og værdipolitik*. Ved at bruge erhverv som baggrundsfaktor kan eleverne teste, i hvor høj grad *klasseteorien* (*class-voting*) kan forklare partivalg.

Teori om den rationelle vælger versus teori om den socialiserede vælger

Der findes mange begreber og teorier om vælgeradfærd. Teorierne kan inddeles i to hovedgrupper: *Teori om den rationelle vælger* bygger på teori om *homo economicus*, hvorefter mennesket sætter sig ind i de forskellige valgmuligheder og træffer rationelle valg ud fra, hvad det er bedst for individet. *Teori om den socialiserede vælger* bygger i modsætning hertil på teori om *homo sociologikus*, hvor mennesket er påvirket af sine sociale og kulturelle omgivelser. Eleverne kan lære om de to grundopfattelser, og hvordan de kommer til udtryk i forskellige begreber og teorier om vælgeradfærd.

Egen undersøgelse med kvantitativ og kvalitativ metode

Eleverne kan forsøge sig som valgforskere på skolen. De kan lære at *udforme et spørgeskema ud fra en problemformulering og nogle hypoteser*. Spørgeskemaet lægges fx i Lectio på skolen, og skolens elever besvarer skemaet. Ud over optælling for hvert spørgsmål i spørgeskemaprogrammet, skal programmet som fx Lectio kunne fremstille en matrix med alle svar i en stor fil i regneark. Ud fra regnearket kan eleverne fremstille såkaldte *pivottabeller*, som krydser svarene på to spørgsmål og dermed tester en hypotese, fx at skolens drenge er mere blå end pigerne. Tabellen med absolutte tal omregnes til procenttal, og der fremstilles et *diagram* fx som i figur 3. Nu har eleverne et godt overblik til at teste den nævnte hypotese.

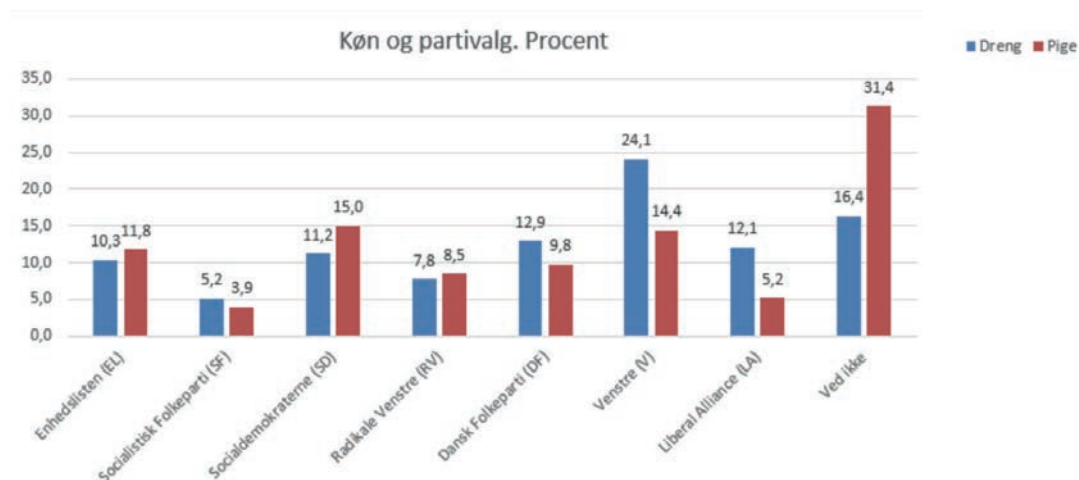
Man kan også spørge, om mor og far stemmer rød eller blå blok, og dermed teste om mor eller far påvirker barnets partivalg. På den måde kan eleverne undersøge, i hvor høj grad der sker en *politisk socialisering* af eleverne.

En *kvantitativ* undersøgelse af skolens elever kan suppleres med en *kvalitativ* undersøgelse, hvor eleverne interviewer hinanden om, hvorfor de vil stemme på et bestemt parti. Eleverne kan konkludere ud fra et samspil mellem de kvantitative og kvalitative data. Eleverne afprøver både kvantitativ og kvalitativ metode og kan efterfølgende vurdere styrker og svagheder ved de to metoder.

Kommunalvalg

Et kommunalvalg er særligt egnet til undersøgelser, da man ved, hvornår det kommer, og derfor har god tid til at lade eleverne foretage egne kvantitative og/eller kvalitative undersøgelser som nævnt ovenfor. Man kan her inddrage begreber og teori om kommunal vælgeradfærd som fx *valgvindsmodellen* og *borgmestereffekt*, og eleverne kan ud fra viden om

Figur 3. Køn og partivalg. Frederiksværk Gymnasium og Hf. 2015

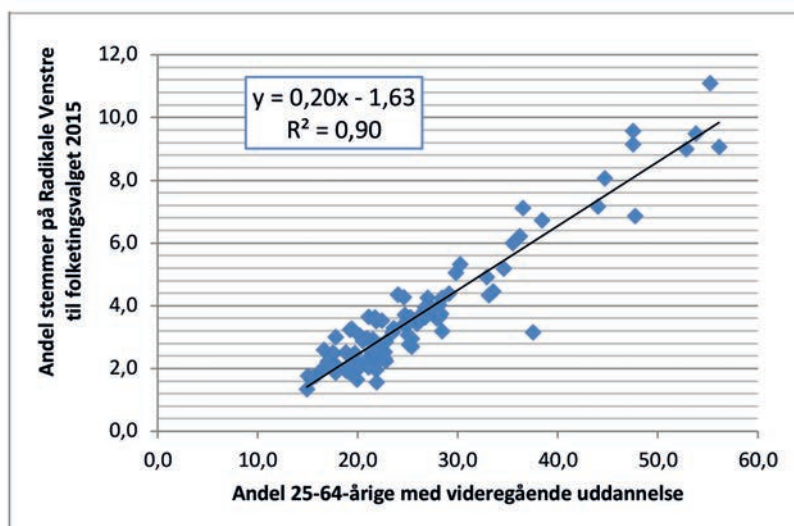
vælgeradfærd skrive notater om, hvordan lokale kandidater kan tilrettelægge deres kampagne.

Lineær regression

Ud fra Statistikbanken og Kommunale nøgletal er det med noget besvær muligt at konstruere en tabel med data til figur 4. Læreren kan konstruere tabellen og lade eleverne *konstru-*

ere og tolke et punktdiagram inkl. ligninger, sådan som de skal kunne det til den skriftlige prøve. Man kan konstruere lignende diagrammer for andre partier, og eleverne kan sammenligne punkternes beliggenhed, forklaringsgrad og hældningskoefficient i diagrammerne for de forskellige partier. Eleverne kan lære at komme frem til, for hvilke partier der er den stærkeste sammenhæng mellem

Figur 4. Andel med videregående uddannelse og stemmer på Radikale Venstre til folketingsvalg 2015. Procent i kommunerne

uddannelsesniveau i en kommune og andel stemmer på et parti i en kommune.

Mange muligheder

Der er således rigtig mange muligheder for at undervise i vælgeradfærd, hvor eleverne både lærer at anvende begreber og teorier til at forstå vælgerne adfærd og samtidig træner stati-

stiske færdigheder. Det kan med et særligt spændingsmoment ske op til et folketingsvalg, et kommunalvalg, et EP-valg eller en folkeafstemning, og det kan med lige så stort fagligt udbytte ske løbende ud fra de månedlige meningsmålinger, de lange trends i vælgeradfærden og teori/begreber om vælgeradfærd.

Økonomi og politik i klimadebatten – fra et økologisk økonomisk perspektiv

af Inge Røpke, Professor MSO i økologisk økonomi, Aalborg Universitet, Institut for Planlægning

I Danmark er der efterhånden stor politisk tilslutning til, at vi bør reducere kulstofudledningerne drastisk, ikke bare på længere sigt, men allerede inden for en kortere tidshorizont. Det fremgår f.eks. af det forståelsespapir fra juni 2019, der ligger til grund for den socialdemokratiske mindretalsregering, hvor målet er at reducere udledningen af drivhusgasser i 2030 med 70% i forhold til niveauet i 1990. Det er en stor udfordring, der indebærer omstilling af både produktionsmetoder og forbrugsmønstre. I denne artikel belyses nogle eksempler på løsningsmuligheder og på de økonomiske og politiske dilemmaer og konflikter, der uundgåeligt vil opstå som led i omstillingen. Artiklen er baseret på et økologisk økonomisk perspektiv, hvor der tænkes i biofysiske termer frem for penge. Groft sagt ser økologiske økonomer mere på, hvad der er fornuftigt i et energi- og miljømæssigt perspektiv, end på hvad der kan betale sig målt i penge.¹ Økologisk økonomi er desuden karakteriseret ved at betragte den aktuelle miljømæssige krise som meget alvorlig og ved at være skeptisk overfor, om teknologisk forandring alene er tilstrækkelig til at løse krisen. Derfor mener økologiske økonomer, at der

også er brug for at holde igen med vækst i den materielle levestandard, og at de rige bør reducere deres levestandard for at skabe miljømæssig plads til, at de fattige kan forbedre deres. På nogle punkter er økologiske økonomer på linje med traditionelle økonomer, mens der er uenigheder på andre punkter.

Danmarks rolle og udfordringer

Klimakrisen er klart det miljøproblem, der er mest fokus på. Parisaftalen fra 2015 lægger op til, at de enkelte lande skal reducere deres udledninger af drivhusgasser, så man i fællesskab kan holde temperaturstigningerne et stykke under 2 grader. Imidlertid er summen af de reduktioner, landene hidtil har planlagt, helt utilstrækkelige i forhold til målsætningen. For at hæve ambitionsniveauet er der brug for, at nogle lande går foran. Et af de kontroversielle spørgsmål er, om Danmark bør være et af de lande. Efter min opfattelse er svaret ja, både fordi vi har høje udledninger per person og har haft det længe, så vi har et historisk medansvar for krisen, og fordi vi med et vel fungerende samfund har gode forudsætninger for at bidrage. Et vigtigt skridt er at sætte høje mål for reduktion af udledningerne fra produktion på dansk grund (som 70% i 2030), men der er også brug for at reducere de udledninger, vi giver anledning til ved at importere varer fra andre lande. Ifølge Parisaftalen har andre lande ansvaret for at reducere udledningerne ved fremstillingen af de varer, vi importerer, men vi kan yde et vigtigt bidrag ved at

¹ Introduktion til økologisk økonomi findes her: <http://www.ecomacundervisning.dk/>. En kort omtale af nogle grundlæggende ideer findes i Inge Røpke: "Er dansk økonomi bæredygtig? Grundlæggende ideer i økologisk økonomi", Samfundsfagsnyt, marts 2015.

begrænse importen. Dertil kommer behovet for at reducere udledningerne fra flyvning og skibsfart, selvom de sektorer slet ikke indgår i Parisaftalens beregninger. Vi skal altså arbejde med at reducere udledningerne fra både produktion og forbrug, også når de ligger uden for Parisaftalens rammer.

Tidsperspektivet er afgørende for, hvor godt det lykkes at begrænse temperaturstigningerne. Måske kommer der teknologiske løsninger, der gør omstillingen lettere som f. eks. nye alternative brændstoffer og nye metoder til at trække kulstof ud af atmosfæren. Men det er alt for risikabelt at satse på, at teknologier udvikles og kan bruges i stor skala inden for de nærmeste år, og at vi derfor bare kan fortsætte med "business as usual". Selvom vi f.eks. engang i fremtiden måske kan flyve med meget lave kulstofudledninger, så kan det ikke bruges som argument for, at vi roligt kan blive ved med at flyve i mellemtiden. På kort sigt må vi begrænse flyvningen.

Det er også vigtigt at være opmærksom på, at klimakrisen ikke er den eneste miljømæssige udfordring, og at løsninger på klimaproblemet til tider kan forværre andre problemer. Når vi f.eks. i Danmark bruger store mængder biomasse til at erstatte kul i energisystemet, så er der risiko for at forværre problemet med faldende biodiversitet. Og når vi f.eks. installerer solpaneler og går over til elbiler, skal der bruges mineraler, der kommer fra forurenende minedrift. Heldigvis er der også eksempler på win-win, når f.eks. skovrejsning både opsuger kulstof og giver levesteder for truede plante- og dyrearter. Men generelt bør omstillingen kombineres med begrænsning af den økonomiske vækst i de rige lande for at forbedre chancerne for succes.

Omstilling af produktionssystemer

For at reducere kulstofudledningerne må produktionssystemerne lægges om. Mest grund-

læggende er omstillingen af energisystemet, hvor især sol og vind skal erstatte brugen af fossile brændsler i fremstillingen af elektricitet. For også at erstatte fossile brændsler i transportsektoren er der brug for at elektrificere transporten gennem anvendelse af elbiler og eltog. Desuden kan der gennem brug af elektrolyse fremstilles alternative brændsler, der kan anvendes i lastbiler, busser, fly og skibe. Også opvarmning af bygninger kan elektrificeres ved brug af varmepumper både i fjernvarmesystemet og i de enkelte bygninger. Samtidig er det vigtigt at satse på energibesparelser f.eks. ved at isolere de eksisterende bygninger bedre og ved at cykle og bruge kollektive løsninger frem for individuelle i transporten. Brugen af sol og vind er ikke en mirakelkur, der er uden omkostninger. Da det desuden er problematisk at satse på biomasse til energiformål, gælder det om at holde det samlede energiforbrug nede.

På landbrugsområdet er der brug for at tage lavbundsjorder ud af drift og genetablere økosystemer, der både kan binde kulstof og fremme biodiversitet. Samtidig er det vigtigt at mindske importen af foderstoffer og andre landbrugsvarer, der kræver areal i andre lande og i nogle tilfælde bidrager til fældning af regnskov. Landbrugsområdet illustrerer særlig tydeligt, at forandring af produktionssystemerne skal ses i et globalt perspektiv.

Planer om omstilling af produktionssystemer i Danmark mødes nogle gange af den kritik, at mindre eller dyrere produktion herhjemme blot vil føre til, at produkterne fremstilles i andre lande, hvor miljøbelastningen er værre. Men dette såkaldte lækageproblem opstår ikke, hvis andre lande også fører klimapolitik. Argumentet kan blive en barriere, for hvis alle venter på alle, sker der ikke noget. I øvrigt kan svækket konkurrenceevne som følge af klimapolitiske tiltag modvirkes af en grænseskat på kulstof (carbon border tax, bor-

der carbon adjustment), der kan anvendes over for lande, hvor klimapolitikken er slap-pere. Denne form for skat diskuteres som en mulighed på EU plan.

I omstillingsprocesserne er der mange ting, der skal passe sammen. F.eks. er øget brug af sol og vind afhængig af udviklingen af lagringsteknologier, og brugen af elbiler er afhængig af ladeinfrastruktur. Der er også mange ændringer, der ikke umiddelbart kan betale sig for private aktører at gennemføre. Her spiller staten en vigtig rolle både med planlægning, støtte til forskning og udvikling og regulering af forskellige markeder, så udviklingen kommer til at tilgodese det fælles bedste.

Omlægning af forbruget

Kulstofudledningerne kan ikke begrænses alene ved at producere på nye måder. Også vores forbrugsmønstre må forandre sig. Som allerede nævnt kan vi ikke bare flyve videre, mens vi venter på de tekniske løsninger. Det er også klart, at et mere klimavenligt landbrug som regel bedre kan realiseres med et lavere forbrug af animalske produkter og med et relativt øget forbrug af lokalt producerede fødevarer. Også forandringer på mange andre forbrugsområder kan understøtte omstillingen, f.eks. reduceret køb af nyt tøj og elektronik og brug af færre boligkvadratmeter per person. På nogle områder kan cirkulær økonomi understøtte omstillingen, især når levetiden af tøj og udstyr forlænges, men heller ikke her er der tale om en mirakelkur, når genanvendelse f.eks. kræver meget energi.

Til gengæld er der forbrugsområder, der ikke giver anledning til særlig store kulstofudledninger, og hvor øget forbrug kan øge livskvaliteten. Det gælder områder som børnepasning, omsorg for syge og gamle, uddannelse, sport og andre kulturelle aktiviteter. Det kan

også være tjenesteydelser som klipning, massage og reparation.

Her er det vigtigt at forstå, at forbrugsområderne ses i et biofysisk perspektiv: Uanset om et forbrugsgode (inkl. tjenester) fremstilles af en privat virksomhed eller den offentlige sektor, er der fokus på, hvilke biofysiske ressourcer der er brug for, og hvilken forurening det giver anledning til. Hvad vi har "råd til" i samfundet, er først og fremmest bestemt af biofysiske forhold, ikke af penge. Vi skal organisere de pengemæssige forhold sådan, at de fremmer brugen af det, vi miljømæssigt kan tillade os at bruge.

Ligesom produktionssystemerne skal ses i et globalt perspektiv, er også forbruget påvirket af de globale vilkår. Når vi i vores del af verden kan have et så stort materielt forbrug, skyldes det bl.a., at mange produkter fremstilles i fattige lande med meget lave lønninger og ringe miljøbeskyttelse. Hvis det kan lykkes at styrke fagforeninger, fremme velfærdsstater og forbedre miljøreguleringen i disse lande, kan det bidrage til at gøre varerne dyrere og mindske vores muligheder for at bruge så mange ressourcer.

Fordeling

Klimakrisen kalder på store forandringer i løbet af relativt kort tid, og nogle af dem kan være ubehagelige. Hvis omstillingen skal lykkes, er det afgørende med folkelig opbakning, og det forudsætter, at fordelingen af byrderne opleves som retfærdig. Et af de økonomiske instrumenter, der bliver taget i brug, vil være afgifter, der skal gøre det dyrere at bruge klimabelastende varer og tjenester. For at gøre sådanne afgifter acceptable må de følges op af kompensation til grupper med lave indkomster, ofte betegnet som en grøn check. Afgifterne kan også indrettes sådan, at et rimeligt basisforbrug ikke er afgiftsbelagt, mens det bliver dyrere at have et højere forbrug. Hvis

det opleves som helt urimeligt, at de rige kan betale sig fra et højt forbrug af noget, som de fattige er afskåret fra, kan man begynde at anvende forskellige former for rationering. Det kunne f.eks. være en mulighed i relation til flyvning.

Når varer og tjenester afgiftsbelægges, er det vigtigt, at der findes eller skabes alternative handlemuligheder. Hvis der er store forskelle på forskellige gruppers handlemuligheder, må udformningen af afgifterne tage højde for det. F.eks. kan det være nødvendigt at skelne mellem land og by på transportområdet, fordi det er lettere at undvære en bil i hverdagen i byerne end på landet, hvor den kollektive trafik er begrænset.

En særlig fordelingsmæssig udfordring for omstillingen er forholdet mellem generationerne. Dele af den ældre befolkning har f.eks. haft stor fordel af de kapitalgevinster, der gennem en længere periode har kunnet opnås ved at eje egen bolig. Mens den gruppe nu kan rejse verden rundt ved at realisere gevinsterne, fører de høje boligpriser nogle steder til den situation, at unge familier ikke kan få råd til en passende bolig. Der kan blive brug for at korrigere for sådanne skævheder i forbrugsmønstrene, der opleves som urimelige.

På produktionssiden kan der også opstå fordelingsmæssige konflikter. Eksempelvis er der stigende modstand mod vindmøller både på land og i kystnære områder. Modstanden er særlig stor, når de økonomiske fordele ved anlæggene tilfalder store virksomheder og ikke kommer lokalområdet til gode. Det lægger op til at organisere ejerskabet sådan, at de, der skal leve med generne, også oplever fordelene.

En anden udfordring på produktionssiden består i, at nogle grupper kan miste deres arbejde, fordi de er beskæftiget med klimabelastende aktiviteter. Her er det vigtigt at styrke sikkerhedsnettet med omskoling og under-

støttelse og vende den tendens, der har været til at udhule det såkaldte flexicurity system.

Langt mere vidtgående fordelingsmæssige problemstillinger knytter sig til behovet for reformer af det finansielle system, idet den finansielle sektor især siden 1980'erne har udviklet metoder til at tilegne sig store formuer på det øvrige samfunds bekostning. Også patentsystemet og den manglende regulering af monopoler på it-området bidrager til store uligheder, der udgør alvorlige barrierer for bæredygtig omstilling, både fordi de muliggør absurd luksusforbrug, og fordi vreden og afmagten hos de dårligt stillede kan føre til social uro og gøre politik vanskelig. Håndteringen af disse problemstillinger kræver internationalt samarbejde.

Finansiering af den offentlige sektor

Bæredygtig omstilling vil ofte indebære øgede offentlige udgifter. Det kan f.eks. være til finansiering af infrastruktur som udbygning af kollektiv trafik, energianlæg og klimatilpasning af byerne. Der er også brug for støtte til forskning og udvikling, der ikke er privatøkonomisk rentabel, ligesom der skal betales kompensation til landmændene, når de tager lavbundsjorder ud af drift. Dertil kommer, at det som nævnt er miljømæssigt fornuftigt at øge det offentlige forbrug på områder, hvor klimabelastningen er lav. Selvom der også er penge at spare f.eks. på udbygning af motorveje, kan der blive brug for at sende flere penge gennem de offentlige kasser. Af samme grund er det en dårlig idé, som det nogle gange foreslås, at hele provenuet fra en afgift, der gør energi eller en bestemt varegruppe dyrere, skal føres tilbage til befolkningen for at gøre afgiften acceptabel.

Samtidig med de øgede offentlige udgifter bliver nogle af de traditionelle finansieringskilder mindre. Noget af skatteprovenuet kommer traditionelt fra energiafgifter, men efter-

hånden som det forhåbentlig lykkes af nedbringe forbruget af fossile brændsler gennem stigende afgifter og andre tiltag, kan det samlede provenu blive mindre. Der kan derfor blive brug for at finde nye skattekilder for at holde det private forbrug nede, sådan at naturressourcerne og arbejdskraften bliver anvendt til at realisere den bæredygtige omstilling og ikke til at undergrave den gennem øget materielt forbrug. Spørgsmålet er, hvor skatten så skal hentes. Det er bedst at undgå at lægge en alt for stor skattebyrde på lønindkomst, især på de lave indkomster, fordi det ud fra et miljømæssigt synspunkt vil være godt at fremme brugen af arbejdskraft frem for brugen af energi i produktionen. Hvis arbejdskraften ikke er for dyr, vil man måske bruge en kost til at feje blade sammen i stedet for en løvblæser. På høje indkomster er denne problematik formentlig mindre relevant, så man kan genindføre en højere marginalskat. Hvis det skulle reducere arbejdsudbuddet, som det ofte påstås, kan det være en miljømæssig fordel. Desuden kan man sigte på at reducere de velstillede forbrug gennem beskatning af formue og arv, ligesom indsatsen mod skattely kan skærpes. Også boligbeskatningen kan øges, gerne på måder der især rammer de dyre boliger.

Nye virksomhedsformer og lokale initiativer

Siden starten af den industrielle revolution har vi haft glæde af at kunne bruge de fossile brændsler. Adgangen til fossil energi svarer til at trække på en masse "energislaver", der sammen med maskiner har erstattet menneskelig arbejdskraft og gjort det muligt at fremstille langt flere materielle goder. Når vi pga. klimakrisen er nødt til at begrænse brugen af fossil energi, bliver det langt sværere at opnå en tilsvarende vækst i produktiviteten fremover og dermed også at forrente investeringer. Da en

del omstillingsaktiviteter næppe vil være privatøkonomisk rentable, bliver der brug for nye former for socialøkonomiske virksomheder, der har andre prioriteter end at maksimere profitten, ligesom der er brug for, at traditionelle virksomheder bevæger sig væk fra det meget kortsigtede perspektiv, der har spillet en stor rolle siden 1980'erne (knyttet til idéen om "shareholder value").

For at kommunerne kan spille en mere aktiv rolle i omstillingen, kan man ophæve nogle af de begrænsninger, der i øjeblikket er på deres muligheder for at sætte produktion i gang og eje anlæg. Desuden kan nogle af fælles forsyningsaktiviteter, der tidligere er blevet privatiseret, igen gøres til fælleseje, så de bedre kan udvikles ud fra bæredygtighedshensyn.

Der er allerede mange lokale aktiviteter i civilsamfundet, der udvikler nye løsninger og måder at leve på, der ikke kræver så mange naturressourcer. Den type aktiviteter kan blive meget afgørende for at demonstrere positive visioner for, hvordan man kan leve gode liv med mange kvaliteter på et mere bæredygtigt grundlag. Det kan understøttes af stat og kommuner.

Nye målemetoder og modeller

For at kunne håndtere klimakrisen er det afgørende, at politikerne får relevant rådgivning. Det kræver andre redskaber end de traditionelle økonomiske modeller, der ikke er konstrueret til at prioritere de miljømæssige udfordringer. Der er brug for at lægge mere vægt på andre fagligheder end den økonomiske og styre mere direkte efter energimæssige overvejelser (se f.eks. begrebet EROI, Energy Return on (energy) Investment) og efter målsætninger, der har med fordeling og velfærd at gøre (se f.eks. Kate Raworths "Doughnut Economics"). Der er et vist politisk fokus på behovet for at ændre Finansministeriets regnemodeller, men der er tale om meget begrænsede

ændringer, der ikke udfordrer det traditionelle fokus på arbejdsudbuddet og den økonomiske vækst. I stedet er der brug for at fokusere mere på "naturudbuddet" og velfærden.

Politiske muligheder

Det er åbenlyst i alles interesse at begrænse omfanget af de forestående klimaforandringer, og der er i den grad brug for en fælles indsats. Alligevel er det ikke let at blive enige om, hvad der skal gøres. Det hænger bl.a. sammen med, at klimapolitik handler om så meget andet, der kun mere indirekte har med klima at gøre, og som støder ind i traditionelle poli-

tiske skillelinjer. Det drejer sig ikke mindst om fordelingspolitik og om behovet for statslig intervention. Som jeg har fremstillet sagen, er klimapolitikens succes afhængig af, at der samtidig arbejdes på øget lighed globalt og nationalt, at kollektive beslutninger er nødvendige, og at staten spiller en betydelig rolle i at forme udviklingen. Det er traditionelt venstreorienterede synspunkter, men samtidig det er afgørende, at klimapolitikken ikke udelukkende bliver et venstreorienteret projekt. Det er vigtigere end nogensinde at fastholde en åben diskussion om forskellige gruppers bekymringer og mulighederne for at finde fælles fodslag.

Hvordan kan den grønne omstilling gennemføres demokratisk?

af Andreas Møller Mulvad og Christoph Houman Ellersgaard, adjunkter ved Copenhagen Business School og forfattere til bogen Tæm eliten – Fra magtelite til borgerdemokrati

Den grønne omstilling kommer til at koste. Men hvis ikke borgerne synes, at regningen fordeles retfærdigt, vil det politiske system ikke kunne levere den nødvendige forandring uden modstand. Udfordringen er, at tilliden til politikerne allerede er faretruende lav. Men der ligger muligheder i at gentænke demokratiet og bringe borgerne mere i spil.

Da de Gule Veste gik på gaden i Frankrig i november 2018 blev denne brogede skare af frustrerede borgere hurtigt symbol på det største demokratiske problem i vores tid. Nemlig at klimakrisen kræver politisk handling, der opfattes som legitim, men som politikerne ikke længere har den nødvendige troværdighed til at levere. Kombinationen af tre forhold - stigende ulighed og utryghed, udbredt mistillid til det politiske system samt det faktum, at man ikke kan gennemføre den grønne omstilling uden at hele det samfundsmæssige forbrug sættes voldsomt ned - giver en sprængfarlig cocktail. Dette understreger behovet for Green New Deal, som den er formuleret af den progressive fløj i det amerikanske demokratiske parti med Alexandria Ocasio-Cortez i spidsen. Spørgsmålet er naturligvis, hvordan man sikrer politiske tiltag, der både opfattes som social retfærdige og har den nødvendige klimateffekt.

Det gør det nødvendigt at diskutere, hvordan demokratiet kan videreudvikles, så det opfattes som mere legitimt. Flere steder har man allerede eksperimenteret med at lade almindelige borgere blive inddraget i beslut-

ningsprocesserne for at sikre en bredere opbakning til beslutninger og komme ud af politisk dødvande omkring vanskelige sager.

Vi vil nu starte med at gennemgå, hvori manglen på tillid til løsninger leveret af det etablerede politiske system består. Derefter vil vi argumentere for, at lodtrækningsvalgte borgersamlinger kan give en værdifuld vitaminindsprøjtning til demokratiet som vi kender det. Til slut vil vi pege på en række succesfulde eksempler på borgersamlinger og komme med et bud på, hvordan en sådan borgersamling konkret kunne tage form.

Diagnosen: Hvorfor det politiske system ikke kan levere

Det må stå klart for selv de mest tekno-optimistiske at det er et kæmpemæssigt sats for menneskeheden at gå ud fra at den grønne omstilling kommer af sig selv og i tide, i form af et teknologisk fix. Vi skal naturligvis forsøge at innovere os ud af problemerne, men i mellemtiden er vi også nødt til at tale om den måde vi lever, producerer og forbruger på. For det er netop her vi har bedst mulighed for at begrænse skadevirkningerne af klimaforandringer på kort sigt.

Men løsningerne kan se meget forskellige ud. Man kan arbejde med afgifter og beskatning, forbud og incitamenter. Man kan fokusere på oksekød, dieselmotorer, flytransport eller servere. Det vigtige er, at vi finder et bud på, hvordan ressourceforbruget kan forandres og beskæres.

Det var et sådant forsøg, der skabte den gnist der antændte de Gule Veste. Øgede benzins- og dieselaftgifter var Præsident Emmanuel Macrons bud på første skridt. Problemet var, at disse øgede afgifter kom i forlængelse af skattelettelser, der især gavnede de rigeste franskmænd og de største franske virksomheder. Samtidig ramte beskatningen især familier i de franske udkantsområder, som må transportere sig længere og længere til arbejdsplads, skoler og offentlige myndigheder på grund af urbanisering og centralisering. Med andre ord følte disse mennesker, at de blev efterladt med regningen. At løsningen ikke var socialt retfærdig.

Denne følelse blev ikke mindre af, at Macron på mange måder repræsenterer den franske magtelite. Uddannet på et af landets elitegymnasier og -universiteter og med stærke forbindelse til det franske establishment symboliserede Macron en politisk elite, der især tager hensyn til sine egne.

Den stigende ulighed, der især - som dokumenteret af den franske økonom Thomas Piketty - gavner samfundets rigeste procent, synes at være en katalysator for den øgede skepsis i forhold til eliterne. Denne skepsis er tæt forbundet til bølgen af partier, der både fra højre og venstre kritiserer de etablerede politiske partier i hele Vesten. Selvom de elitekritiske partier i Danmark gik tilbage ved valget i juni er betydet det ikke, at det danske politiske system har genvundet vælgerne tillid. Tilliden til politikerne er fortsat meget lav. I en Norstat analyse i Jyllands-Posten 27. marts 2019 svarer kun 29 procent af danskerne, at de har 'ret stor' eller 'meget stor' tillid til politikerne, mod 70 procent for blot 12 år siden i 2007. I 2018 viste analyser fra Radius at politikerne var den faggruppe befolkningen havde allerlavest tillid til. Politikerne var placeret et godt stykke under bilforhandlere, journalister og ejendomsmæglere.

Det er vanskeligt at give en entydig forklaring på, hvorfor dette tillidsbrud er sket. Udover den stigende økonomiske ulighed kunne et bud være, at det politiske felt i stigende grad har lukket sig om sig selv. Partierne er i dag i stigende grad topstyret og politikudviklingen foregår i et lukket, strategisk rum. Partierne er ikke længere medlemsorganisationer. Efter Anden Verdenskrig var mere end hver fjerde vælger medlem af et politisk parti. I dag er andelen faldet til mindre end en syvendedel og udgør omkring 3 procent af de stemmeberettigede. Samtidig synes politik i stigende grad at være blevet en karrierevej, som startes allerede inden ens uddannelse færdiggøres og som efter politiske poster leder til nye jobs enten i det politiske felt som lobbyist eller i toppen af andre organisationer, der spiller nøgleroller i de danske magtnetværk. I vores nuværende demokrati er befolkningen reduceret til vælgere. Og mange vælgere oplever at politikerne deltager i politik for deres egen - eller deres fremtidige karrieres - skyld.

Derfor bliver den grønne omstilling så sprængfarlig. Næsten alt kan læses ind i fortælling om en elite der beskytter egne privilegier - også fordi der netop er stærke etablerede interesser til at beskyttede disse. Laver man en kødafgift går det ud over den brede befolknings madkultur og en af hverdagens kulturelt etablerede glæder. Bliver fly dyrere må nogen droppe familieferien. Hvis den grønne omstilling kommer i dryp og skiftevis rammer forskellige samfundsgrupper vil det opfattes som et angreb på netop disse grupper.

Alt imens er de store virksomheder i kraft af deres centrale placering i både magtnetværk og den danske økonomi - som vi har dokumenteret for nylig i bogen *Personer Forgår, Magten består* - netop i stand til at sikre sig mod, at de klimaomlægninger, der rammer dem hårdest, bliver prioriteret. Det understreger behovet for, at klimaomstillingen - som

foreslås i New Green Deal - leveres som en samlet pakke, så alle kan se, at det ikke blot er dem, der må give køb på noget. Og så det ikke er muligt for de tungeste interesserer at lobbyere sig udenom at præcis de skal bidrage med deres del også.

Kuren: Lad os trække lod!

Men der er en stor risiko for, at vores nuværende politiske system ikke kan levere en Green New Deal, der vil blive omfattet af borgerne som social retfærdig. Netop fordi det politiske system er blevet så tæt indlejret i de øvrige magtnetværk og så frakoblet fra borgerne, at de etablerede særinteresser vil vinde.

Derfor foreslår vi at der må nye metoder til. Vi må have sparket gang i en borgerdemokratisk revival, hvilket går ud på at gentænke hvilke institutioner der bærer vores politiske system.

Som vi pegede på i bogen *Tæm Eliten* fra 2017, så har den borgerdemokratiske tanke sine rødder i antikkens Athen. For ca. 2500 år siden udviklede der sig her en helt ny, anti-elitær samfundsorden præget af borgernes mulighed for i fællesskab at regere det samfund de boede i - nemlig den demokratiske. Det var ikke et perfekt demokrati, athenerne skabte - fx var slaver, kvinder og indvandrere til byen udelukket fra at deltage på lige fod. Men den principielle idé om at der ikke skulle være en lille gruppe mænd der skulle træffe beslutninger uden om det store flertal var ny og revolutionerende.

Hvis en athensk borger fra demokratiets storhedstid tog en tidsmaskine frem til vor tid ville han blive chokeret over hvad vi i dag kalder for demokrati. At valg skulle være essensen ville være ham en absurd tanke, for i hans samfund vidste alle at rige mænd altid havde bedre chancer for at få posten, når der skulle føres dyre kampagner. Tanken om Donald Trump - en af USAs rigeste mænd - som

“demokratisk” valgt ville være helt til grin for ham. For athenerne ville det ikke være spor underligt, at der er problemer med at få den grønne omstilling op i tempo, når man ser på de tætte bånd der i mange lande findes mellem demokratisk valgte magthavere og store erhvervsinteresser.

Det athenerne gjorde i stedet for at stemme var - at trække lod. Som den danske filolog Mogens Herman Hansen har vist, udviklede athenerne et raffineret politisk system med lodtrækningen som omdrejningspunkt. Flere typer politiske tillidshverv fra lovgiver til jurytjeneste i retssager (som vi faktisk har et spor af i dag, nemlig hvervet som domsmand) blev udfyldt efter lodtrækning mellem myndige borgere. At gøre sin pligt for demokratiet på den måde blev anset som ærefuldt.

Athenerne havde to grunde til at se lodtrækningen som et centralt demokratisk værktøj.

For det første var den *retfærdig*, fordi den sikrer, at alle borgere i praksis har lige stor chance for at komme til at udøve politisk magt. For det andet var lodtrækningen *effektiv* mod korruption, fordi den sikrede en kontinuerlig udskiftning på magtfulde poster sådan at borgerne kunne holde øje med hinanden og det blev sværere for enkeltpersoner at bruge hvervet til personlig berigelse.

Borgerdemokratiet bygger desuden på den forudsætning, at der i samfundet er udbredt tiltro til almindelige borgeres evne til at debattere sagligt og respektfuldt - at lytte til forskellige argumenter og lade sig overbevise. Hvis man *ikke* tror på flertallets evne til den form for deltagelse, så skal man selvfølgelig holde sig langt væk fra borgerdemokratiet.

For os er der dog ingen tvivl om at vi roligt kan stole på det man kan kalde ‘the wisdom of the crowds’ - at selvom der altid vil være enkeltpersoner der fejler så kan man trygt stole på at de fleste vil gå ydmygt, nysgerrigt

og konstruktivt til den opgave det er at deltage i debatten om det fælles bedste. En omfattende forskningslitteratur baseret på årtiers forsøg med såkaldt 'deliberativt demokrati' understøtter nemlig denne pointe. Tænk for eksempel på Teknologirådets såkaldte Konsensus-konferencer eller på den amerikanske politolog James Fishkins pionerarbejde med 'deliberative polling'-metoden.

Der er heldigvis meget der tyder på at det borgerdemokratiske ideal er på vej tilbage fra glemslen. Efter siden 1800-tallet at være skubbet i baggrunden af tanken om repræsentativt demokrati baseret på konkurrence om stemmer mellem partier, ser vi flere og flere - både aktivister og demokratiforskere - begynde at interessere sig for hvordan man kan bringe lodtrækningen tilbage. Ikke nødvendigvis som et fuldblods alternativ til demokratiet som vi kender det. Men snarere som en tilføjelse - en slags medicin eller måske endda præstationsfremmende middel - der kan sætte gang i nogle nye dynamikker. Her er klimadiskussionen et helt oplagt sted at starte.

Behandlingsplanen: Fra Irland til Danmark
Borgersamlinger valgt ved lodtrækning har allerede været brugt i en lang række lande, vi normalt sammenligner os med, for eksempel Canada, Island og Belgien. Nye initiativer dukker op næsten ugentligt. Også i Danmark vil Københavns og Odenses kommuner benytte borgersamlinger i forskellig form til at finde socialt retfærdige løsninger på henholdsvis trafikforhold i indre by og prioriteringer af velfærdsmidler. Godt nok er der i dansk sammenhæng ikke endnu tale om at borgernes anbefalinger kommer til at tælle som andet og mere end anbefalinger som politikerne kan bruge eller skrotte efter for godt befindende. Men alene det at princippet om lodtrækningsvalgte borgersamlinger er på dagsordenen er et skridt fremad.

Tillid til politikere

Hvor stor tillid har du til danske politikere i almindelighed?

Siden 1990 har danske valgforskere bedt et udsnit af vælgerne om at svare på, hvor stor tillid de har til politikere i almindelighed. Analyseinstituttet Norstat har i 2019 stillet samme spørgsmål på vegne af Jyllands-Posten.

Andel, der svarer "meget stor" eller "ret stor" tillid

TAL I PCT.

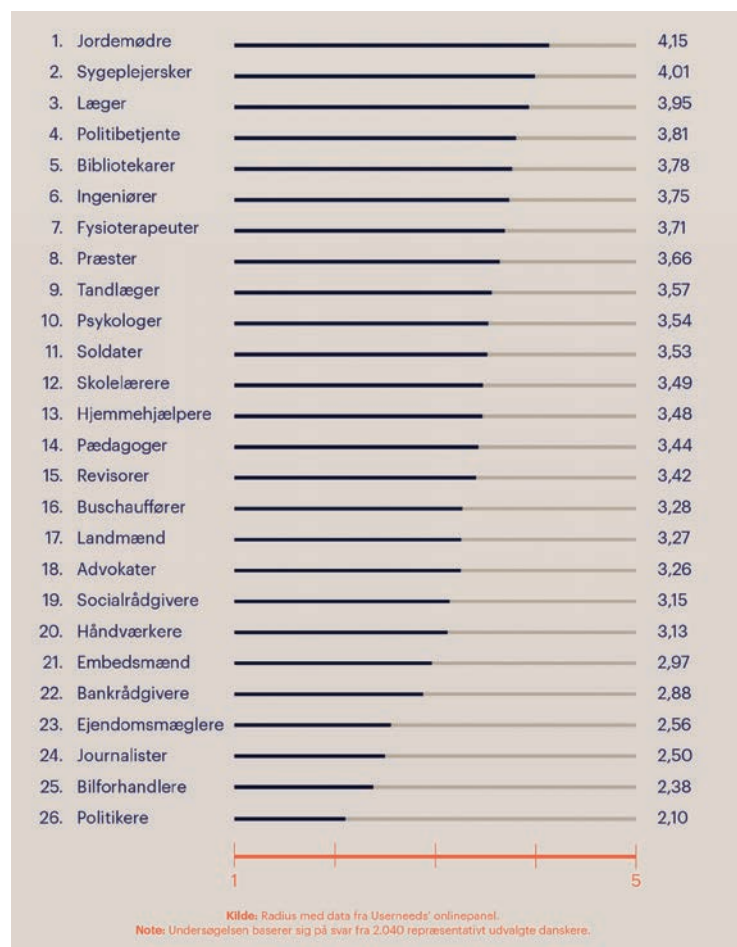

KILDE: DATA FRA 1990-2015 STAMMER FRA DET DANSKE VALG-PROJEKT. 2019-DATA STAMMER FRA ANALYSEINSTITUTTET NORSTAT, SOM HAR INDHENTET SVAR I PERIODEN 21.-26. MARTS 2019. GRAFIK: RINA KJELDGAARD

Næste skridt er at tænke lodtrækningsdemokratiet sammen med klimadebatten.

En mulig proces for at gennemføre et nationalt kompromis omkring den grønne omstilling kunne være, at Folketinget nedsætter en Borgernes Klimakommission. Denne får som kommissorium at sikre, at Danmark lever op til sine forpligtelser i forbindelse med Parisaftalen (eller et mere forpligtende mål, hvis Folketinget ønsker det). Der udpeges 99 medlemmer ved lodtrækning. Det vil sige, at man vil få ca. 12 akademikere, mens halvdelen vil være faglærte eller ufaglærte. Lige mange mænd og kvinder og en balanceret alderssammensætning (man kunne diskutere om unge burde kvoterer højere, siden de må leve længe med klimaforandringerne). Borgerne vil komme fra hele landet og ca. en tiendedel vil

Faggruppernes troværdighed 2018

have anden etnisk herkomst end dansk. Dermed vil borgernes klimakommision, som det netop er intentionen ved at trække lod, ligne befolkningen som helhed, mens vi i Folketinget i dag finder 58 procent med en akademisk titel, mens kun 17 ud af de 179 Folketingsmedlemmer har en baggrund som faglærte eller ufaglærte arbejdere¹. Det ville også betyde at ungdommen ville få en større stemme: Kun 4 % af de folketingsmedlem-

merne var, da de blev valgt i 2015 under 30 år². I en klimakommision sammensat ved lodtrækning ville omkring 20 procent være under 30 år gamle. Man ville med andre ord få en gruppe, der lignede befolkningen som helhed, frem for en gruppe selekteret efter forfremmelseskriterierne internt i partihierarkierne.

Disse borgere vil selv have mulighed for at bestemme, hvilke eksperter de vil indkalde, men vil kunne få rådgivning fra klimamini-

1 <https://www.a4nu.dk/artikel/mere-end-100-akademikere-i-det-nye-folketing-og-kun-ganske-faa-almindelige-arbejdere>

2 https://www.ft.dk/~media/pdf/publikationer/informationsark/folketingets_medlemmer/folketingets_medlemmer_i_tal.ashx?la=da

steriets departement. Borgerne skal komme med et samlet forslag til, hvilke tiltag der skal tages og kunne fx assisteres i beregningerne af virkningen af forskellige tiltag fra det Miljø-økonomiske Råd.

Den endelige plan kommer til afstemning i folketinget, der hvis de ikke godkender den forpligter sig til at sætte planen til folkeafstemning.

Inden man afviser ideen, må man tage i betragtning at Irland faktisk for nylig har gennemført netop en sådan klimakommission med stor succes. I 2017 trådte 99 borgere sammen og blev efter fire dages debatter enige om at anbefale fx mere ejerskab over vedvarende energi til lokalsamfund (med 100 % opbakning), stop for statsstøtte til udvinding af tørv (97 %), at staten skal investere mindst dobbelt så meget i offentlig transport som i nye vej anlæg (93 %) og en ny skat på drivhusgasudledning (89 %). Desuden erklærede 80 % sig personligt for højere skat på CO₂-udledning. Resultatet er naturligvis ingen revolution, men dog netop det skub de irske politikere havde brug for at komme frem i skoene på klimaom-

rådet. De har nemlig i år formuleret en klimaplan der indoptager mange af borgernes forslag og er så ambitiøs at den har opnået ros fra klimaaktivisterne i *Extinction Rebellion*.

Eksemplet fra Irland viser at almindelige borgere er langt mere villige til at tænke langt og ambitiøst om klimaomstilling end man måske skulle tro. Det er ikke tilfældigt at både Frankrig og Storbritannien siden har annonceret lignende borgersamlinger. Klimakommissionen kan nemlig ende med at blive en stor gave til politikerne: Det er ikke længere dem, men en bred gruppe, der ligner befolkningen som helhed, der skal prioritere og komme med bud der potentielt begrænser de øvrige borgeres kødspisning, flyrejser eller benzinforbrug. På den måde kan politikerne leve op til deres valgløfter om et grønnere samfund uden at træde særlige vælgergrupper over tærne.

En mulig positiv sidevirkning er, at udvikelse af demokratiet igen kan komme på dagsordenen. På den måde repræsenterer udfordringen omkring den grønne omstilling en mulighed for at revitalisere demokratiet.

Ditte er ny i politik

af Ditte Kroman, student fra Holstebro Gymnasium og HF

Læs Ditte Kromans beretning om at være ung i en valgkamp, hvor hun også fortæller hvilken betydning det har haft at have samfundsfag på A-niveau.

Jeg er 21 år og fra Thorsminde, og bor i dag i Roskilde på Sjælland. Jeg har tidligere været opstillet til Kommunalvalg i 2017 og senest til Folketingsvalget i 2019. Til Kommunalvalg var jeg opstillet i Holstebro med en placering som nummer 2 på listen. Til Folketingsvalget var jeg opstillet i Struer-kredsen, som dækker over Struer og Lemvig, men var sat som nummer 2 på listen i Vestjylland. Nu er jeg studerende på Roskilde Universitet og skal begynde på 3. semester til september på Socialvidenskab. Socialvidenskab har altid været noget, som har optaget mig, og det har også kunne mærkes i samfundsfagstimerne og under valgkampene.

Inden min politiske karriere for alvor gik i gang, gik jeg på den Samfundsvidenskabelige Studieretning på Holstebro Gymnasium og HF, hvori samfundsfag på A-niveau indgik. Her påbegyndte jeg min uddannelse i 2014 og dimitterede i 2017. Inden jeg påbegyndte min ungdomsuddannelse, var jeg blevet nysgerrig på politik i forbindelse med, at vi havde lokalpolitikere på besøg på min gamle folkeskole.

Samfundsfag A og beslutning om indmeldelse

Dengang jeg begyndte i 1.g begyndte vi at have om de forskellige partier, som jeg kun

havde et svagt kendskab til fra min folkeskole. Vi lærte om de forskellige partier og deres mærkesager i grundforløbet. Jeg havde i et års tid kunne mærke, at de røde partier tiltrak mig mest, men det var pga. gymnasiet at jeg blev sat mere ind i forskellene på partierne. I en samfundsfagstime på gymnasiet meldte min veninde og jeg os ind i SUF og Enhedslisten, og derefter er det gået hurtigt.

Hvordan var det t være ung i en valgkamp

Jeg oplevede en stor forskel på at være opstillet til Kommunalvalg og Folketingsvalg. Til Folketingsvalget var linjerne trukket hårdere op, og særligt også i panelet. Der var mange politikere som knapt ville hilse. Det var tydeligt at mærke, at man blev opfattet som vigtig i panelet og også som en "trussel" stemmemæssigt. Men efter man havde siddet i panel to gange med denne type af politiker, så kunne man godt mærke respekten blev øget, og at man blev set som en ligemand i paneldebatten, og ikke "bare en ung kvinde".

Selve valgkampen var hård, og der var hele tiden noget at lave. Jeg studerer som sagt på RUC, hvor man skal skrive et projekt hvert semester, og det var jeg fuldt i gang med på samme tid med valgkampen. De fleste dage var skemaet booket fuldt op. Jeg var overrasket over arbejdsmængden, fordi valgkampen både var lang og faldt der hvor det gjorde. Man havde mange forskellige arbejdsopgaver under valgkampen. Den sjoveste opgave var,

at jeg skulle lave en Instagram take-over for et ungdomsmedie kaldet Spektrum. Dette indebar, at jeg skulle fremvise Spektrums følgere en dag i valgkampen, hvor jeg opdaterede dem løbende. Derudover havde de mulighed for at skrive spørgsmål til mig, som jeg kunne svare på og fremvise. Jeg er ikke selv særlig aktiv på de sociale medier, så derfor var det også grænseoverskridende og sjovt på samme tid at skulle optage sig selv og snakke midt i en gågade for eksempel. Men at stille op til folketingsvalget er en meget særlig følelse, og endda særligt for en ung kvinde som mig. Efter en paneldebat oplever man, at de ord du har sagt, har en betydning for nogen derude. Det er en helt særlig følelse at mærke, hvor meget ord kan gøre for andre, som ikke kender dig. Man møder mange positive reaktioner og særligt andre unge er begejstret for ens kandidatur, som man i højere grad kan spejle sig i end en levebrødspolitikers. Jeg modtog en privat besked fra en pige, som gik på et gymnasium i Vestjylland hvori hun skrev, at det var dejligt med "så stærk en kvindelig forkæmper som dig". Det er virkelig noget som gør indtryk.

Samfunds-fag A var nyttigt

Første gang jeg skulle holde en tale var den 1. maj 2017 i Anlægget i Holstebro. Jeg havde tidligere skulle lave en aflevering, hvor jeg skulle skrive en tale ud fra Johanne Schmidt Nielsens synspunkt, men havde ellers ikke prøvet det. Her hjalp samfunds-fag på A mig meget, og ikke bare fordi jeg havde skrevet en tale som Johanne, men fordi vi havde analyseret taler før. Hertil kunne jeg huske, at vi havde haft om nodalpunkter. I en tale vi havde analyseret tidligere det år fra Trump, var nodalpunktet frygt. Jeg kan huske, at jeg prøvede at fokusere på, at mit nodalpunkt skulle være håb i stedet for, fordi jeg gerne ville give en modsat følelse af, hvad han havde givet i den tale.

Jeg har også haft glæde af samfunds-fag A, da jeg skulle til en af mine første paneldebatter. Det kunne mærkes, da vi havde lært at analysere og udlede fra statistikker på gymnasiet, så når andre kandidater talte om "rå fakta", havde jeg værktøjerne til at kunne betvivle disse. Hertil også viden om, hvordan næsten intet er rå fakta, da der er mange knapper der kan trykkes på, for at få det ønskede resultat ud fra statistikken. Pga. dette har jeg også haft mulighed for selv at kunne tjekke op på mine egne statistikker, så jeg kunne være sikker på, hvordan de er kommet til, og hvad der kunne udledes af dem.

Særligt prøvede jeg at bestræbe mig på ikke at lave en "os" og "dem" omtale, når der skulle tales om indvandrere og flygtninge. Jeg kan huske, at vi lærte om hvordan vi som mennesker bliver inddelt i klassificeringer efter job, uddannelse, statsborgerskab osv. Fordi jeg havde haft om det, så synes jeg også det var nemmere at kunne argumentere imod, da jeg allerede teoretisk kendte til emnet.

Stikprøveusikkerhed på andele

En sammenligning af metoder

af Søren Iversen

Indledning

I *Arbejdsbog til Skriftlig Samfundsfag* har jeg skrevet et par sider om stikprøveusikkerhed og konfidensintervaller for andele f.eks. et politisk partis stemmeandel i en meningsmåling. I denne forbindelse foreslår jeg, at man også kan sammenligne et politisk partis stemmeandel i to forskellige meningsmålinger ved at beregne to konfidensintervaller og se på om de overlapper hinanden eller ej. Denne fremgangsmåde har imidlertid nogle alvorlige svagheder og det burde jeg naturligvis have deklareret meget tydeligere. For at råde bod på denne forsømmelse har jeg skrevet dette notat samt opdateret *Den Samfundsfaglige Regnemaskine* med en bedre datamodel.

Konfidensinterval for en andel

I forbindelse med den seneste gymnasireform er det faglige indhold i samfundsfag blevet justeret. På A-niveauet er Chi²-testen gledet ud og er blevet erstattet af statistisk usikkerhed. Som noget nyt skal eleverne kunne beregne og tolke statistisk usikkerhed i forhold til målinger af andele – eksempelvis andelen af respondenter i en stikprøveundersøgelse, som tilkendegiver, at de ville stemme på Liberal Alliance, hvis der var valg til Folketinget i morgen. Der er tale om nyt kernestof, som mere eller mindre erstatter Chi²-testen. Ifølge vejledningen for samfundsfag A forventes følgende formel anvendt:

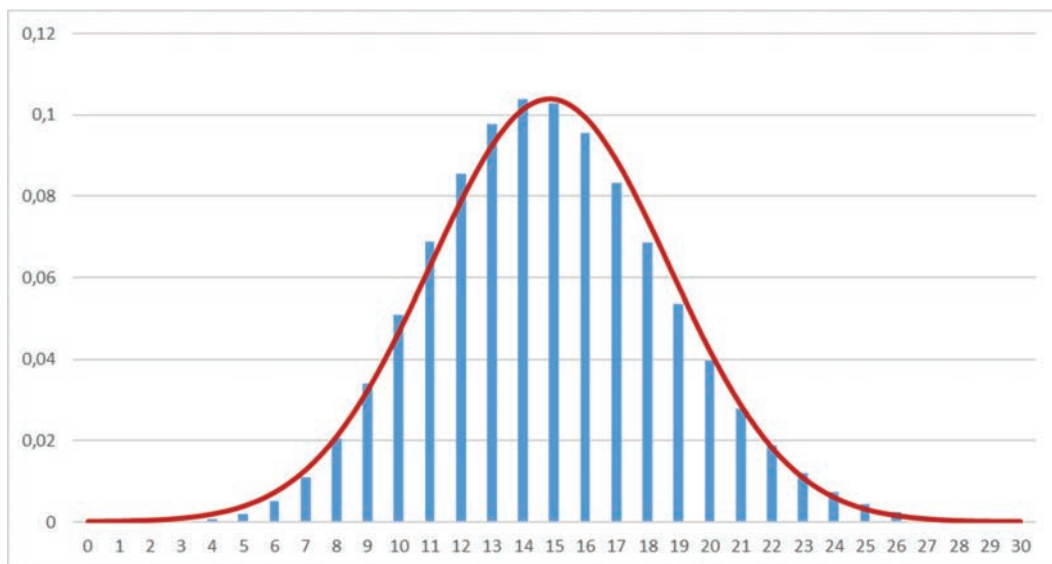
$$p \pm z_{\alpha/2} \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}}$$

hvor p er andelens størrelse, n er stikprøvens størrelse og $z_{\alpha/2}$ er den relevant fraktil fra normalfordelingen, typisk 1,96, hvis man ønsker et 95% konfidensinterval.

For at benytte normalfordelingen skal en række betingelser imidlertid være opfyldt. For det første skal den stikprøve vi benytter os af være en tilfældig stikprøve, hvor hver enhed i populationen har samme sandsynlighed for at blive udvalgt. For det andet skal stikprøven være tilstrækkelig stor og hvad vil det nu sige? En tommelfingerregel siger, at stikprøven er tilstrækkelig stor, hvis $np > 5$ og $n(1-p) > 5$. For det tredje skal populationen vi samler fra være meget stor, så stor, at det i praksis er ligegyldigt om vi samler med eller uden tilbagelægning. Hvis disse betingelser er opfyldt kan vi bruge normalfordelingen som fordelingsværktøj ved beregningen af statistisk usikkerhed¹. Som udgangspunkt ville det være mere korrekt at bruge en binomialfordeling med parametrene n og p , men når tommelfingerreglen er opfyldt ligner binomialfordelingen en normalfordeling med god tilnærmelse som illustreret i figur 1.

1 Alternativt vil man skulle bruge binomialfordelingen eller den hypergeometriske fordeling.

Figur 1: Binomialfordeling med n=1485 og p=0,01

Et eksempel kunne være følgende: Ved det seneste valg til Folketinget i 2015 fik DF 21,1% af stemmerne svarende til en andel på 0,211. I en Epinion-måling for DR den 21. januar 2019 baseret på 1745 gennemførte interviews med repræsentativt udvalgte danskere på 18 år og derved stod DF til at få 16,6% af stemmerne svarende til en andel på 0,166. Spørgsmålet er, om denne tilbagegang på 4,5 procentpoint er reel eller om den i princippet kunne skyldes stikprøveusikkerhed. For at undersøge dette sætter vi værdierne 1,96; 0,166 og 1745 ind i ovenstående formel og får følgende:

$$0,166 \pm 1,96 \sqrt{\frac{0,166(1 - 0,166)}{1745}}$$

Hvilket giver

$$0,166 \pm 0,01745$$

Dette svarer til et 95% konfidensinterval på mellem 0,149 og 0,183 (Hvilket ofte skrives som: [0,149; 0,183]). Vi kan derfor sige, at vi er

95% sikre på at tilslutningen til DF ligger mellem 14,9% og 18,3%.²

Da DF's valgresultat fra 2015 på 21,1% ikke er indeholdt i dette interval kan vi derfor konkludere, at DF's tilbagegang i Epinions måling fra januar 2019 er statistisk signifikant. Den observerede tilbagegang skyldes således næppe statistisk usikkerhed eller stikprøveusikkerhed, der er med stor sikkerhed tale om en reel tilbagegang. Det giver nu mening at begynde at undersøge, hvad der er baggrund for tilbagegangen. Er det Nye Borgerliges entré på den politiske scene eller er det Socialdemokratiets kursændring, der har taget vinden ud af DF's sejl? Den beregningsformel, der er præsenteret overfor er indbygget i den seneste udgave af *Den Samfundsaglige Regnemaskine*. Imidlertid er anvendeligheden af denne type beregninger ret begrænset. Ofte vil vi gerne

² P-værdien i en tosidet hypotesetest ($H_0: p=0,211$) er på 0,000004. P-værdien i den relevante ensidede hypotesetest ($H_0: p \geq 0,211$) er på 0,000002.

kunne sammenligne to andele f.eks. andelen af DF vælgere i to stikprøver fra eksempelvis Epinion og Voxmeter. I så fald har vi to tal, hvortil der er knyttet statistisk usikkerhed. En umiddelbar og besnærende let tilgængelig løsning på dette problem ville være at beregne to konfidensintervaller, som beskrevet overfor: Et for hver stikprøve hhv. Epinion og Voxmeter. Derefter kan man sammenligne de to konfidensintervaller. Hvis de ikke overlapper hinanden er det et tegn på, at de to målinger er signifikant forskellige. Hvis de to konfidensintervaller overlapper hinanden er det et tegn på, at de to målinger ikke er signifikant forskellige.

Ovenstående løsning, som jeg selv har videreformidlet i *Arbejdsbog til skriftlig samfunds-fag*, er imidlertid en kompromisløsning med visse risikomomenter. Metoden er væsentlig mindre skarp end tilsigtet. En meget bedre løsning er at beregne et konfidensinterval for forskellen mellem to andele eller lave en regulær statistisk hypotesetest.

Konfidensinterval for forskellen mellem to andele

Beregningen af et konfidensinterval for forskellen mellem to andele er lidt mere kompliceret. Det forventes naturligvis ikke, at eleverne kan bruge denne formel til skriftlig eksamen. Et 100(1- α) procent konfidensinterval for forskellen mellem to andele p_1 og p_2 er givet ved følgende formel:

$$(\hat{p}_1 - \hat{p}_2) \pm z_{1-\alpha/2} \sqrt{\frac{\hat{p}_1(1 - \hat{p}_1)}{n_1} + \frac{\hat{p}_2(1 - \hat{p}_2)}{n_2}}$$

Hvor $\hat{p}_1$ og $\hat{p}_2$ repræsenterer hhv. andelen i stikprøve 1 og stikprøve 2 og n_1 og n_2 angiver de to stikprøvers størrelse.

Et 95 procent konfidensinterval for forskellen mellem to andele p_1 og p_2 er som konsekvens heraf givet ved:

$$(\hat{p}_1 - \hat{p}_2) \pm 1,96 \sqrt{\frac{\hat{p}_1(1 - \hat{p}_1)}{n_1} + \frac{\hat{p}_2(1 - \hat{p}_2)}{n_2}}$$

Vi så i eksemplet fra før, at DF stod til at få 16,6% af stemmerne i målingen fra Epinion den 21. januar 2019. I en tilsvarende måling fra Voxmeter fra den 3. februar 2019 stod DF til at få 16,2% af stemmerne. Voxmeters måling består af interview med 1045 respondenter. Et konfidensinterval for forskellen mellem disse to andele kunne følgerlig komme til at se således ud:

Eller

$$0,004 \pm 0,0284$$

Hvilket svarer til følgende konfidensinterval: [-0.0244, 0.0324]

Da dette konfidensinterval rummer en forskel på de to andele på 0 kan vi konkludere, at der ikke er signifikant forskel på de to målinger³. Denne beregning kan også gennemføres ved hjælp af *Den Samfunds-faglige Regnemaskine*.

Sammenligning af de to metoder

Vi kan sammenligne de to metoder ved at opstille problemet som en hypotesetest med følgende hypoteser:

H_0 : Der er ingen forskel på de to andele

H_1 : Der er forskel på de to andele

Signifikansniveau: $\alpha=0,05$

Spørgsmålet er, om vi kan forkaste H_0 eller ej. Beslutningssituationen kan beskrives i følgende tabel:

³ P-værdien i en tosidet hypotesetest (H_0 : $p_1 - p_2 = 0$) er på 0,7727.

		Den ukendte sandhed om H_0	
		H_0 er falsk	H_0 er sand
Vores beslutning	Vi forkaster H_0	✓	Type I fejl (α)
	Vi forkaster ikke H_0	Type 2 fejl (β)	✓

Som det ses af tabellen er der to rigtige beslutninger og to forkerte beslutninger. I statistisk teori siger man ofte, at type I fejl, som svarer til at dømme en uskyldig i en retssag, er den værste. Det er den, man beskytter sig mod, når man fastlægger sit signifikansniveau. Typisk er man villig til at løbe en risiko på 0,05 for at lave en type I fejl (α). Vil man være 100% sikker skal man ikke anvende stikprøvedata, så er der ingen veje uden om, så må man undersøge hele populationen og det er både besværligt og ofte meget dyrt.

Når man sammenligner metoderne overfor, metoden med overlappende konfidensintervaller og metoden med et konfidensinterval for forskellen mellem to andele, så vil man undertiden opleve, at metoden med overlappende konfidensintervaller viser overlap og man vil derfor konkludere, at de to andele ikke er forskellige. Anvender man metoden med et konfidensinterval for forskellen mellem to andele på de samme data vil man kunne komme i den situation, at man kommer frem til den modsatte konklusion: At de to andele er forskellige.

Anvender man metoden med overlappende konfidensintervaller løber man altså en forhøjet risiko for at begå en type II fejl (β) – at man accepterer en falsk null-hypotese.

Sandsynligheden for at begå en type II fejl kaldes β . Sandsynligheden for ikke at begå en type II fejl er således $1-\beta$. Netop denne størrelse ($1-\beta$) er et mål for testens styrke. Testens styrke angiver sandsynligheden for at en falsk null hypotese vil blive afsløret af testen. Metoden med de overlappende konfidensintervaller er med andre ord en betydelig svagere test, som indebærer en forhøjet risiko for at begå en type II fejl og acceptere en falsk null-hypotese. Forholdet mellem de to metoder kan illustreres i nedenstående figur.

Matematikken bag overlap og signifikans

I det følgende præsenteres matematikken bag dette notats problemstilling. Baggrunden for, at der er forskel på, om man beregner to konfidensintervaller for to andele og ser om de lapper over hinanden – eller om man beregner et konfidensinterval for forskellen mellem to andele skal naturligvis findes i de formler, som ligger til grund for beregningerne

Hvis betingelsen:

$$|\hat{p}_1 - \hat{p}_2| > 1,96 \sqrt{\frac{\hat{p}_1(1 - \hat{p}_1)}{n_1} + \frac{\hat{p}_2(1 - \hat{p}_2)}{n_2}}$$

Er opfyldt så er de to andele signifikant forskellige på signifikansniveauet 0.05

Hvis betingelsen:

$$|\hat{p}_1 - \hat{p}_2| > 1,96 \left(\sqrt{\frac{\hat{p}_1(1 - \hat{p}_1)}{n_1}} + \sqrt{\frac{\hat{p}_2(1 - \hat{p}_2)}{n_2}} \right)$$

Er opfyldt så overlapper de to 95% konfidensintervaller ikke hinanden

I det følgende afsnit har jeg simuleret de to beregningsmetoder i et regneark og det fremgår her meget tydeligt, at man med sikkerhed kan slutte fra ingen overlap til signifikant forskel. Man kan imidlertid ikke med samme sikkerhed slutte fra overlap til ingen signifikant forskel.

Simulering i regneark

I den følgende simulering er p_1 sat til værdien 0,5; $n_1=n_2=100$ og $\alpha=0,05$. Den anden andel (p_2) betragtes som en variabel og her lader jeg den variere fra 0 til 1.

1. kolonne viser værdierne af p_2 .
2. kolonne beregner forskellen mellem de to andele
3. kolonne beregner størrelsen

$$1,96 \sqrt{\frac{\hat{p}_1(1 - \hat{p}_1)}{n_1} + \frac{\hat{p}_2(1 - \hat{p}_2)}{n_2}}$$

4. kolonne beregner størrelsen

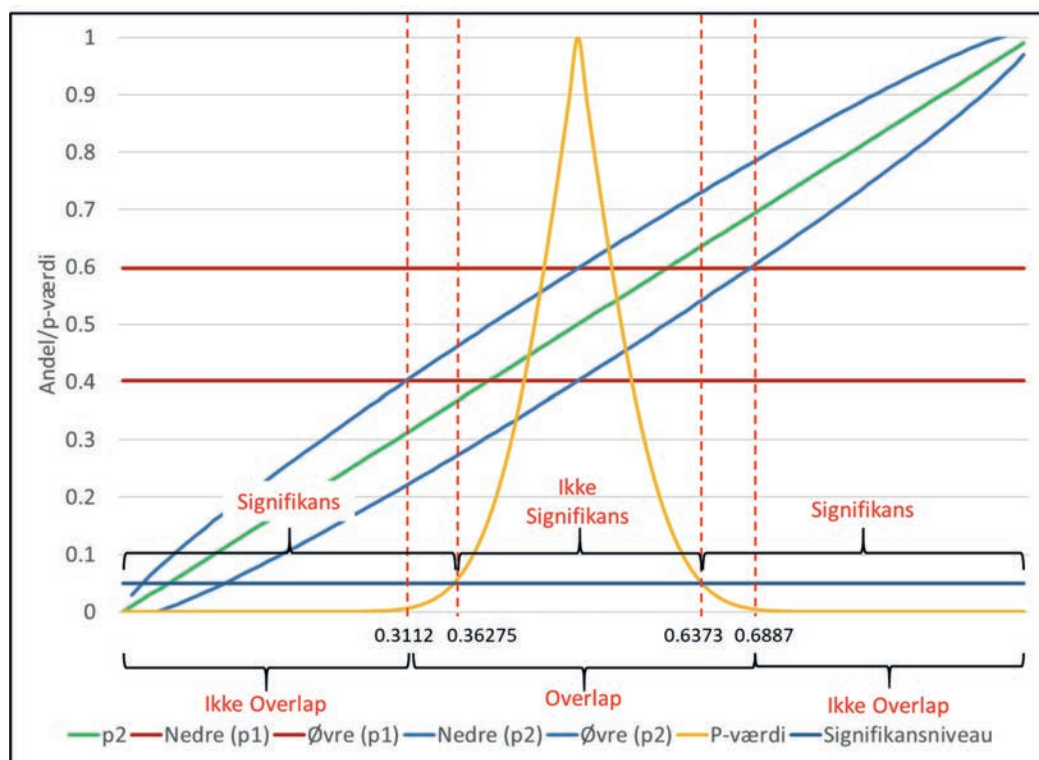
$$1,96 \left(\sqrt{\frac{\hat{p}_1(1 - \hat{p}_1)}{n_1}} + \sqrt{\frac{\hat{p}_2(1 - \hat{p}_2)}{n_2}} \right)$$

Tabel 1: Sammenligning af metoder til beregning af statistisk usikkerhed

p2	p1-p2	KI for forskel	Overlappende KI	Konklusion 1	Konklusion 2
0	0.5	0.0980	0.0980	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.03	0.47	0.1035	0.1314	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.06	0.44	0.1085	0.1445	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.09	0.41	0.1129	0.1541	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.12	0.38	0.1169	0.1617	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.15	0.35	0.1204	0.1680	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.18	0.32	0.1236	0.1733	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.21	0.29	0.1264	0.1778	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.24	0.26	0.1289	0.1817	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.27	0.23	0.1311	0.1850	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.3	0.2	0.1329	0.1878	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.33	0.17	0.1345	0.1902	Signifikant forskel	Overlap
0.36	0.14	0.1358	0.1921	Signifikant forskel	Overlap
0.39	0.11	0.1369	0.1936	Ikke signifikant forskel	Overlap
0.42	0.08	0.1377	0.1947	Ikke signifikant forskel	Overlap
0.45	0.05	0.1382	0.1955	Ikke signifikant forskel	Overlap
0.48	0.02	0.1385	0.1959	Ikke signifikant forskel	Overlap
0.51	-0.01	0.1386	0.1960	Ikke signifikant forskel	Overlap
0.54	-0.04	0.1384	0.1957	Ikke signifikant forskel	Overlap

0.57	-0.07	0.1379	0.1950	Ikke signifikant forskel	Overlap
0.6	-0.1	0.1372	0.1940	Ikke signifikant forskel	Overlap
0.63	-0.13	0.1362	0.1926	Ikke signifikant forskel	Overlap
0.66	-0.16	0.1350	0.1908	Signifikant forskel	Overlap
0.69	-0.19	0.1335	0.1886	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.72	-0.22	0.1317	0.1860	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.75	-0.25	0.1296	0.1829	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.78	-0.28	0.1273	0.1792	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.81	-0.31	0.1246	0.1749	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.84	-0.34	0.1215	0.1699	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.87	-0.37	0.1181	0.1639	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.9	-0.4	0.1143	0.1568	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.93	-0.43	0.1100	0.1480	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.96	-0.46	0.1053	0.1364	Signifikant forskel	Ingen overlap
0.99	-0.49	0.0999	0.1175	Signifikant forskel	Ingen overlap

Figur 2: Grafisk illustration af simuleringen

De to mørkerøde kurver viser et konfidensinterval omkring p_1 , som var fastsat til at være 0,5. De to blå kurver viser et konfidensinterval omkring p_2 , som var varierer fra 0 til 1. Den mørkeblå vandrette kurve viser et signifikansniveau på 0,05. Den gule kurver viser p-værdien i en test af forskellen mellem p_1 og p_2 .

Af figuren kan man se, at de to konfidensintervaller begynder at overlappe, når p_2 antager værdien 0.3112. Af figuren kan man desuden se, at forskellen mellem p_1 og p_2 ophører med at være signifikant, når p_2 antager værdien 0.36275. Når p_2 stiger til 0,6373, så er forskellen igen signifikant og når p_2 stiger til over 0,6887, ophører konfidensintervallerne igen at overlappe hinanden.

Konklusion

Det spørgsmål, som jeg har rejst her er, om man kan afgøre om to andele er signifikant forskellige ud fra om deres konfidensintervaller overlapper eller ej? Svaret er, at det kan man ikke altid. Hvis de to konfidensintervaller ikke overlapper, så er de to andele signifikant forskellige. Hvis de to konfidensintervaller derimod overlapper, så er det ikke nødvendigvis tilfældet, at de to andele ikke er signifikant forskellige.

Hvis de to konfidensintervaller ikke overlapper, så er man med andre ord på meget sikker grund (Det taler jo egentlig til denne fremgangsmådes fordel). Hvis de overlapper hinanden, så er man efterladt i mørke og kan kun kaste lys over situationen ved at beregne et konfidensinterval for forskellen mellem to andele – eller lave en egentlig hypotesetest⁴.

⁴ Situationen minder meget om den man står i, når man laver en ANOVA analyse og forkaster null-hypotesen: Hvilke gennemsnit er det, der er signifikant forskellige? For at kaste lys over dette må man eventuelt lave en Tukey-test.

Men selv ved hypotesetest risikerer man at begå enten type 1 eller type 2 fejl. Hvis man vil have fuldstændig vished er der ingen veje uden om, så må man undersøge hele populationen.

Man kommer naturligvis ikke uden om at arbejde med kvantitative metoder i samfundsfag på A-niveau på STX. Kvantitative metoder er på mange måder meget nyttige og det er også vigtigt at kende til kvantitative metoder for at kunne forholde sig kritisk til dem. Vi lever i et samfund, hvor der på godt og ondt produceres flere og flere data og der laves flere og flere spørgeskemaundersøgelser baseret på stikprøver. Derfor er det også helt naturligt, at man i samfundsfag skal kende til fænomenet statistisk usikkerhed.

Man kan godt synes, at der er ærgerligt, at χ^2 -testen er gledet ud af kernestoffet på STX. Det er jo på mange måder en meget alsidig test. Den store udfordring er lige nu, at vi muligvis står i en situation, hvor de værktøjer som eleverne skal arbejde med, har ret begrænsede anvendelsesmuligheder som for eksempel at sammenligne et politisk partis resultater i en meningsmåling med partiets seneste valgresultat.

Der er naturligvis ikke noget, der forhindrer, man går skridtet videre og arbejder med konfidensintervaller for forskellen mellem to andele, men spørgsmålet er, hvor realistisk det er i praksis? *Den Samfundsfaglige Regnemaskine* gør det muligt at lave beregningerne uden at have et indgående kendskab til de bagvedliggende matematiske formler. Det afgørende er imidlertid, at eleverne har en grundig forståelse for statistisk usikkerhed og at de er i stand til at forstå og fortolke resultaterne af beregningerne og drage de rigtige konklusioner heraf.

Litteratur:

Aczel, A. D. og J. Sounderpandian (2002): Complete Business Statistics, McGraw Hill

Anderson, Sweeney and Williams (2002), Business Statistics for Business and Economics, McGraw Hill

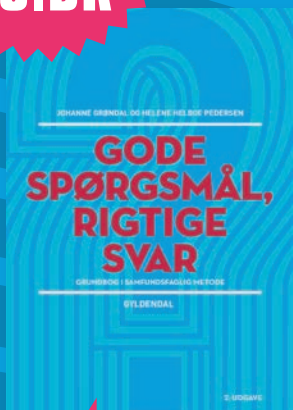
Berenson, Levine and Krehbiel (2012): Basic Business Statistics, Pearson

Bowerman and O'Connell (2007), Business Statistics in practice, McGraw Hill

Lind, Marchal and Wanthen (2018), Business Statistics for Business and Economics, McGraw Hill

KØB PÅ
GU.DK

TRE POPULÆRE GRUND-
BØGER I SAMFUNDSFAG

NY 2. UDGAVE

De sværeste emner forklaret på simpel vis

Gode spørgsmål, rigtige svar kommer nu i en ny og forbedret 2. udgave, der klæder dine elever på til samfundsfaglig metode. Bogen har bl.a. fået et nyt kapitel om statistisk usikkerhed, så den matcher den nye læreplan. Samtidig er flere kapitler skrevet om og opdateret – det gælder bl.a. kapitlet om diskursteori, der er gjort mere let og ligetil for eleverne.

Økonomi – Marked, regulering og økonomisk politik giver dine elever en grundig indføring i samfundsökonomi. Bogen forklarer tendenser i den økonomiske udvikling og de aktuelle problemstillinger i den økonomiske politik på en lettilgængelig og overskuelig måde.

Demokrati, magt og politik i Danmark er i denne 3. udgave, tilpasset den nye læreplan. Bogen dækker kernestoffet om politik på A-niveau og giver en grundig introduktion til det politiske system.

GYLDENDAL

gyldendal-uddannelse.dk
tlf. 33 75 55 60
information@gyldendal.dk

Nye udgivelser 2019

Energipolitik

Af Helle Goth

iBog® energipolitik.systime.dk

Tilgængelig i Systimes iBibliotek®

Bog 167 sider

Samfundsfag B

Af Ole Hedegaard Jensen

iBog® samfundsfagb.systime.dk

Tilgængelig i Systimes iBibliotek®

Kommer også som trykt bog

PolitikNU

Af Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Aage Frandsen
og Rune Valentin Gregersen

iBog® politiknu.systime.dk

Tilgængelig i Systimes iBibliotek®

Kommer også som trykt bog

Sociologiske steder

Af Johannes Andersen og Rune Valentin Gregersen

iBog® sociologiskesteder.systime.dk

Tilgængelig i Systimes iBibliotek®

Bog 248 sider

Samfundsfag til hf

Af Jens Breindahl og Kåre Blinkenberg

iBog® samfundsfagtilhf.systime.dk

Tilgængelig i Systimes iBibliotek®

Kommer også som trykt bog

USA – politik, økonomi og samfund

Af Peter Nedergaard

iBog® usasamfund.systime.dk

Tilgængelig i Systimes iBibliotek®

Bog 232 sider

Jubilæumsseminar og generalforsamling

I 2019 er det 50 år siden, at Foreningen af Lærere i Samfundsfag blev stiftet. Det fejrer vi med et helt særligt jubilæumsseminar i Musikhuset i Aarhus, hvor temaet "konflikt" danner rammer om to dages faglig og fagdidaktisk inspiration – og naturligvis en fest!

7. november:

Steven Walt, professor, Harvard University's John F. Kennedy School of Government

Hør om globale konflikter og fremtidsscenarier fra en toneangivende forsker i international politik indenfor den realistiske skole.

Peter Viggo Jakobsen, professor, Forsvarsakademiet, og

Rebecca Adler-Nissen, professor, Institut for Statskundskab, KU

Hvor efterlader de nye globale konfliktlinjer Danmark og Europa?

Rune Lykkeberg, chefredaktør ved Information

Det 21. århundredes konflikter i Vesten

Rune Stubager, professor, Institut for Statskundskab, AU

Vælgeradfærd og nye konflikter: Ser vi væsentlige ændringer i vælgerne dagsordener og adfærd?

Jakob Ellemann-Jensen (V)

På bagkanten af VLAK-regeringen

Frederik Engholm, chefstrateg i Nykredit

Hvorhen peger pilen for Europas økonomiske tilstand og handlemuligheder i en verden med handelskrig?

Desuden **Columbus-prisuddeling** og **festmiddag** i Centralværksstedet.

8. november:

Fagkonsulent **Bent Fischer-Nielsen** og en række fagdidaktiske workshops, bl.a.:

Michael Bang Sørensen og **Mikkel Risbjerg**: Dialogbaseret undervisning i samfundsfag

Prøv en opdateret "rundkredspædagogik" v. forfatterne til bogen Dialogbaseret undervisning og få inspiration til en at strukturere klassedialoger på en ny måde. Workshopholderne underviser begge i samfundsfag på Det frie Gymnasium i København.

FALS' generalforsamling 2019

Flere navne bekræftes. Følg med på www.fals.nu

Fakta:

Hvornår: 7.-8. november 2019

Hvor: Musikhuset i Aarhus (festmiddag på Centralværksstedet)

Hvem: For medlemmer af Foreningen af Lærere i Samfundsfag.

Hvad koster det? Kr. 1.500 for begge dage, kr. 1.350 for 7. november og kr. 350 for 8. november.

Andre spørgsmål: Kontakt Rasmus Tranegaard Andersen (se sidste sider om bestyrelsen)

Læs mere og meld dig til: <http://fals.nu/begivenheder/>

Når Dragen Vågner

09:00 - 09:50 Kina i en global verden set med en dansk diplomats øjne

v. Friis Arne Petersen

10:10 - 11:00 Et første indblik i Kina

- Buddhisme, ateisme og forbudt religion - religiøs diversitet i klassiske og post-sekulære Kina (v. Jørn Borup).
- Hundrede års ydmygelse: Nationalisme i det moderne Kina (v. Bent Nielsen).
- Kinas politiske system i historisk perspektiv (v. Kjeld Erik Brødsgaard).
- Kinas rolle i Arktis (v. Liselotte Odgaard).

11:10 - 12:00 Et andet indblik i Kina

- Hvad er værdien af et ødelagt bedehjul? Tibetansk buddhisme, materialitet og det hellige i et kinesisk forbrugersamfund (v. Trine Brox).
- Konfucianismen i Kinas historie: filosofi, religion og filosofi (v. Torbjørn Lodén).
- 2. Verdenskrigs betydning for det moderne Kina (v. Peter Harmsen).
- Kinas vej til økonomisk supermagt – og hvad det betyder for verden (v. Allan von Mehren).

12:00 - 13:45 Frokost og fagkonsulenter

13:45 - 15:05 Årets overraskelse

15:25 - 16:55 Hvad skal verden gøre med Kina?

v. ordstyrer Clement Kjersgaard og med deltagelse af Uffe Ellemann-Jensen, Mogens Lykketoft, Per Stig Møller og Villy Søvnald.

17:15 - 18:05 Silkevejsbæltet og den maritime Silkevej. Kinas version 2.0 af Marco Polos gamle vej (130 fvt-1453 evt).

v. Clemens Stubbe Østergaard

18:05 - 19:05 Middag

19:05 - 20:00 Den store tech-revolution

v. Christina Boutrup

Praktisk info

Mandag d. 9/12 2019

Hasseris Gymnasium
Hasserisvej 300
9000 Aalborg.

Deltagergebyr: 2.250,-

Tilmelding og henvendelser
om programmet sker til:
ja@hasseris-gym.dk

Stemmer fra dybet – Antologi

Redigeret af Dorte Hummelshøj Jakobsen

Historierne om "Fattig-Carina" og "Dovne-Robert" har bidraget til et medie billede, hvor mennesker på bunden af det danske samfund bare kan tage sig sammen og få sig et arbejde. Dorte Hummelshøj Jakobsen skriver derfor i forordet, at en af begrundelserne for at udgive antologien "Stemmer fra Dybet" er at give et mere nuanceret billede. Antologien søger at sætte fokus på mennesker, som påvirkes af politiske stramninger med formål at øge arbejdsudbuddet påvirker. Dette formål lykkes på bedste vis, idet alle antologiens indlæg viser, at stramningerne haft en negativ effekt på mennesket og dets mulighed for at klare sig tilbage i systemet.

De 12 historier er meget forskellige både i form og indhold, idet forfatteren har skrevet om det, som optager dem i dagligdagen. Maria Busch er f.eks. højtuddannet, men havnet på kontanthjælp, fortæller om den fornedrende behandling, som hun oplever i nyttejob. Beskrivelsen viser nedværdigelse og manglende forståelse for det enkelte menneske. Andre indlæg i antologien handler om alvorlige sygdomsforløb, som forsøges behandlet samtidig med at syste-

mets aktører skal overholde regler om dokumentation uden hensyn til effekten på behandling og sygdomsforløb. Historien om Rikke Petersen viser en helt anden historie om et forsøg på at sikre sine børn et bedre liv, men uden held. Historierne står med deres ærlighed stærkt i sig selv, men bliver endnu stærkere, idet hver enkelt er suppleret med et matchende citat fra en politisk aktør, som udtaler sig på området.

Disse citater fra politikere kunne være indgangen til, hvad vi kan bruge antologien til i samfundsfagsundervisningen. De menneskelige historier og den lovgivning, som de er en reaktion på, kan give en god empirisk baggrund for at undervise i social ulighed og økonomi. I det lys kan antologien sætte mennesker på de teorier, som vi underviser efter og give et mere nuanceret billede til en diskussion af, i hvilken retning vi ønsker at vores samfund skal gå. Det vil være helt oplagt at tage en deskriptiv/normativ-vinkel på det, så eleverne skal diskutere, hvilken af de to tilgange, der bedst kan forklare det, som de læser i antologien. På mange måder er det unikt undervisningsmateriale, som kan være

svært at få fat på, da de færreste af disse mennesker normalt kommer til orde. Desuden er historierne så forskellige, at det er nemt at få et nuanceret billede og/eller plukke nogle ud, som passer med den vinkel, som man har valgt på undervisningen. Der er tale om et partsindlæg fra en part, som normalt ikke høres.

Netop det, at det er et partsindlæg gør, at det selvfølgelig ikke kan stå alene i vores undervisning. Formålet med antologien er uden tvivl, at fortælle en historie om et system, som har mistet sit fokus på det menneske, som er havnet i en livskrise og bidrager til at sygeliggøre mennesket i stedet for at hjælpe dette. Desuden er det oplagt at tænke, at det er de mest ressourcestærke, der kommer til orde i antologien, idet det kun er dem, som har haft overskud til at skrive, som er kommet med. Dog er fortællernes baggrund også med og viser et billede af en lang række mennesker med meget forskellige baggrunde, så der er ingen tvivl om, at antologien når bredt omkring meget forskellige mennesker.

Rent praktisk er historierne ofte noget lange til den almindelige undervisning, men kan inddrages i dele, til projektfor-

løb eller i større opgaver. Desuden giver de os lærere et indblik i de folks historier, som vi kan forholde os til, som vi forholder os til anden empiri.

Altså vil jeg anbefale antologien som læsning for os alle med henblik på at få et indblik i hvordan de mennesker, som vi ellers ikke hører, opfatter

deres system. Antologien lægger sidst op til en selvrefleksion og diskussion af, om vi har det system, som vi ønsker at have og er dermed formentlig mere et opråb til politikerne end undervisningsmateriale. Imidlertid er det en vinkel på vores samfund, som vi bør have i baghovedet når vi

underviser den kommende generation, og som vi med fordel kan inddrage i undervisningen.

**Linda Petersen, Rosborg
Gymnasium, formand for FALS**

– Og så er den heller ikke bedre!!

Anmeldelse af Rune Lykkeberg: Vesten mod Vesten, Informations forlag 2019

Anmeldelserne af Rune Lykkebergs nyeste bog: Vesten mod Vesten er begejstrede. Jeg vil dog tillade mig at nuancere begejstringen noget. Ingen tvivl om, at det er en tankevækkende, uhyre velskrevet og på mange måder spændende bog med mange skarpe analyser af udviklingstendenser i den vestlige verden i perioden efter 2. verdenskrig. Så masser af ros, men der er bestemt også nogle alvorlige svagheder i bogen. Det er tydeligt, at Lykkeberg har sin rod i litteraturvidenskaben og journalistikken. Her er han virkelig på hjemmebane (jeg har selv dansk som mit andet fag, så jeg kan sagtens se hans kvaliteter som litterat).

Bogen er blevet hypet som en vigtig og relevant sam-

fundsanalyse, og det er da også det perspektiv, som Lykkeberg selv lægger op til. Men her må man så til gengæld sige, at det samfundsvidenskabelige analyseapparat er af en noget mere usikker kvalitet med det resultat, at samfundsanalysen forbliver noget overfladisk og postulerende.

En af hans overordnede pointer er, at de vestlige samfunds guldalder fra i perioden fra efter 2. Verdenskrig til den økonomiske krise i 1970'erne i de efterfølgende årtier bliver afløst af en række reaktioner, som på hver deres måde har udfordret de vestlige idealer. Han nævner korrekt nok bl.a. nyliberalismen, krisen for de repræsentative demokrati, den stigende ulighed og populismen som væsentlige udfor-

dringer for de vestlige samfund. Men spadestikket dybere i retning af, hvad der generelt karakteriserer de senmoderne samfund når han ikke.

En af de største svagheder er et ret gennemført rod i brugen af klasse- og elitebegrebet, der jo må siges at være centralt i en samfundsvidenskabelig sammenhæng. Det er en central pointe hos Lykkeberg, at baggrunden for højrebevægelserne og populismen i den vestlige verden er, at de er udtryk for et oprør mod eliten, den lærde klasse eller den liberale klasse – kært barn har mange navne, som Lykkeberg også bruger noget i flæng. Det er ganske enkelt ikke muligt at se, hvordan Lykkeberg bruger begreberne. Den stringens,

som præger de litterære analyser, finder man ikke her.

Han tilslutter sig den almindeligt udbredte tese, at højredrejningen bl.a. er en reaktion på den såkaldte elite, og han bygger en del af sin tese på, at en af de væsentligste nye konfliktlinjer i nutidens samfund er mellem de veluddannede og de uuddannede.

Men så går det galt, når han konkluderer (s. 435), at *"Den liberale klasse må...erkende, at noget af protesten mod globaliseringen har været berettiget, at kritikken af indvandringen ikke kunne afvises som blot og bar racisme, og at forvaret for nationalstaten ikke kun var en uoplyst og reaktionær rest..."* Selv om han tidligere i bogen har introduceret forskellige klassebegreber, bliver konklusionen mildt sagt uklar. For hvem er den liberale klasse? Nogle gange er det de regerende partier og politikere, andre gange er det spekulanterne i finanssektoren, andre gange igen blot de veluddannede og endelig kan det være den politiske, kulturelle og økonomiske overklasse (som åbenbart er lig med den liberale klasse).

Pointen hos Lykkeberg er åbenbart, at protesten mod denne såkaldte elite er et udtryk for den samme tendens uanset om det er den generelle mistillid til politikerne, protesten mod finansspekulanterne eller protesten mod de velud-

dannede i al almindelighed. Han forsøger så at redde argumentationen ved at kalde det en kamp mellem "globalister" og "nativister", men en sådan overfladisk generalisering holder ikke ret langt. Skal man forstå mekanismen bag højredrejningen og populismen, må man se på, at der er forskellige årsager til denne. Og det holder i hvert fald ikke blot at kalde det et oprør mod en udefineret liberal klasse.

Denne misere hænger måske sammen med en anden stor svaghed i bogen. Lykkeberg beskriver ganske præcist, hvordan den akademiske dannelse hos de veluddannede kan virke ekskluderende i forhold til andre. Det er en rigtig sociologisk iagttagelse, men det er svært at spore den samme kritiske vinkel, når han skal beskrive, hvordan den uuddannede gør oprør mod den såkaldte lærde eller liberale klasse. Det bliver beskrevet som et oprør mod en klasse, der ikke forstår dem. Men Lykkeberg glemmer at tilføje, at der bag dette oprør ligger mindst lige så mange blinde pletter og fordomme, som hos den veluddannede elite, og at de såkaldt uuddannede har et mindst lige så begrænset syn på verden, som man beskylder den veluddannede elite for at have. Det stringente sociologiske blik er ikke Lykkebergs stærke side.

Dette hænger sammen med en tredje stor svaghed i Lykkebergs analyse. Han beskæftiger sig stort set ikke med, hvad jeg vil kalde den populistiske elites rolle. Selvfølgelig nævner han, at bl.a. Trump tilhører den økonomiske elite og det interessante forhold, at han og andre populistiske fører en politik, som ikke gavner den dårligst stillede del af befolkningen, selv om de ofte er valgt delvis på deres stemmer. Men der er jo ikke tale om, at de populistiske ledere blot afspejler den utilfredse befolkning. De er selv med til at puste til utilfredsheden med en meget bevidst retorik og strategi, som går ud på at skabe frygt og usikkerhed. Den populistiske elite tilhører som regel den veluddannede del af befolkningen og ved udmærket, hvad de gør, når de puster til den berettigede usikkerhed, der er hos dele af befolkningen over for fremtiden. De fisker i rørte vande med halve og hele løgne tilsat en passende portion planlagt hadefuldt retorik – og de ved det. Det er korrekt som Lykkeberg skriver, at der ikke er mange forfattere, kunstnere mm., som advokerer for højrepopulismen, men lederne af de højrepopulistiske bevægelser tilhører som regel selv den veluddannede elite.

Når Lykkeberg skal forholde sig til højrepopulismen er der en tendens til, at går fra

at have en forståelse af baggrunden for denne til at have en forståelse for denne. Det er farligt, for uanset at der er gode grunde til, at der opstår utilfredshed (og det er vi helt enige om) blandt den mindst privilegerede del af befolkningen, er højredrejning, fremmedhad og snæversyn ikke mindre farlig. Den er uanset grunden en fare for det demokratiske system og skal mødes med modstand, samtidig med at der skal arbejdes for at mindske den ulighed og marginalisering, som er en væsentlig årsag til højrepopulismen.

Der er andre eksempler på unøjagtigheder i bogen f.eks. i beskrivelsen af keynesianismen og marxismen, som han helt tydeligt kun har et overfladisk kendskab til. Her savner man den intellektuelle skarphehed, der præger store dele af resten af bogen. Når dette er sagt, er det stadig en spændende bog og hans normative udsagn i slutningen af bogen om den demokratiske socialisme som et stærkt og relevant begreb, kan jeg kun tilslutte mig. Så lidt færre, men stadig en del stjerner, end de ukritisk begejstrede anmeldere har givet bogen.

For en samfundsfagslærer er Vesten mod Vesten ganske inspirerende (og velskrevet) sommerferielæsning med et væld af spændende iagttagelser, men som inspiration til den mere præcise samfundsanalyse, som kan inspirere undervisningen, er den ikke specielt brugbar. Her når den slet ikke samme niveau som f.eks. Jan Werner Müllers bøger om populisme og Kampen om demokratiet eller Ove Kai Pedersens bog: Reaktionens tid om konkurrencestaten, som alle tidligere har været anmeldt her i bladet.

Mogens Hansen, cand.mag. og tidligere rektor ved Rungsted Gymnasium

Bøger til anmeldelse

Har du lyst til at anmelde?

Samfundsfagsnyt søger nye såvel som erfarne bog- eller website-anmeldere. Har du lyst til at anmelde en af de anførte bøger eller andre nyere bøger/websider, kan du få tilsendt et anmeldereksemplar eller et password/login. Samfundsfagsnyt efterspørger alle anmeldere og det er ingen hindring, hvis du er ny i faget. Skriv til redaktionen (samfnyt@gmail.com)

Nye bøger

"Kampen om Europa" af Vibe Tjernsø. Gads Forlag 2019

"De uvelkomne. Danmark set fra en teltlejr" af Stine Ellerbæk. Gads Forlag 2019.

"Den store udfordring. Erindringer fra 40 års liv med flygtninge" af Andreas Kamm. Gads Forlag 2019.

"Store Nordiske. En dansk verdenshistorie om teknologi, storpolitik og globalisering". Gads Forlag 2019

"Christian 2. En biografi" af Lars Bisgaard. Gads Forlag 2019

"Billeder fra en anden verden. De Kellerske Anstalters historie" af Poul Duedahl. Gads Forlag 2019

"Et spørgsmål om kultur. Kulturpolitikken til debat" af Merete Sanderhoff. Gads Forlag 2019

"1989 i 89 billeder" af Lykke Friis. Gads Forlag 2019

"Kina i moderne tid – samfund, økonomi og politik", Kjeld Erik Brødsgaard, Hans Reitzels Forlag, 2019

"Det magiske øjeblik - kvalitativ analyse skridt for skridt", Jonas Sprogø og Ulrik Brandi, Hans Reitzels Forlag, 2019

"Velfærdssamfundet" en grundbog, 5. udgave, Bent Greve, Hans Reitzels Forlag, 2019

"Den protestantiske etik og kapitalismens ånd", Max Weber (redigeret og oversat af Hans Henrik Bruun), Hans Reitzels Forlag, 2019

"Singulariteternes samfund - om modernitetens strukturændringer", Andreas Reckwitz, Hans Reitzels Forlag, 2019

"Den offentlige sektors økonomi" 4. udgave, Bent Greve og Jesper Jespersen(red.), Hans Reitzels Forlag, 2019

"Budgetlægning og offentlige udgifter", 3. udgave, Peter Munk Christiansen (red.), Hans Reitzels Forlag, 2019

"Politologisk Årbog 2017-2018", Carsten Jensen og Caroline Howard Grøn, Hans Reitzels Forlag, 2018

"Kan trold tæmmes?" af Maia Kahlke Lorentzen og Katrine Emme Thielke, Informations Forlag, 2018

"Global ulighed" af Branko Milanovic, Informations Forlag, 2018

"Hvor er kunstig intelligens på vej hen?" af Thomas Bolander, Informations Forlag, 2018

"Hvordan mindsker vi ulighed i sundhed?" af Signild Valgård, Informations Forlag, 2018

”Samtaler om Europa” af Rune Lykkeberg og Peter Nielsen m.fl., Informations Forlag, 2018

”Global udvikling” af Georgios Marinos og Peter Andreas Nielsen, Columbus 2019.

”Sociologi i virkeligheden” af Daniel Nordstrand Frantzen og Lasse Baggesen, Columbus 2019

”Europas mange omveje” af Hans Branner, Columbus 2019.

”EU’s udfordringer” af Lars Frederiksen, Columbus 2019

”IP bogen” af Jesper Hjarsbæk Rasmussen og Jakob Sinding Skött, Columbus 2019

”Den lille hjælper til samfunds-fag” af Søren Kauffeldt, Columbus 2019

”Arbejdsbog til skriftlig samfunds-fag” af Søren Peter Iversen, Columbus 2018

”Temaer til samfunds-fag” af Kaj Pinholt Jespersen, Columbus 2019

”C samfundet i flere perspektiver” af Ditte-Marie Klingbech m.fl., Columbus 2018

”Dialogbaseret undervisning” af Michael Bang Sørensen og Mikkel Risbjerg, Columbus 2018

”Innovations kagebogen” af Marlene Follmann Ballebye og Dorthe Rasmussen Kjær, Columbus 2018

”Energipolitik” af Helle Goth, Systime 2019

”PolitikNU” af Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Aage Frandsen og Rune Valentin Gregersen, Systime 2019 (ny udgave)

”Samfunds-fag B” af Ole Hede-gaard Jensen, Systime 2019

”Samfunds-fag til hf” af Jens Breindahl og Kåre Blinken-berg, Systime 2019

”Sociologiske steder” af Johan-nes Andersen og Rune Valen-tin Gregersen, Systime 2019

”USA - politik, økonomi og samfund” af Peter Nedergaard Systime 2019 (ny udgave)

”SamfNU B” af Søren Malling m.fl., Systime 2018

GRÆNSEN DENGANG OG NU

KURSUSPROGRAM

Torsdag d. 23. januar:

11:45-12:45 Ankomst og frokost.

12:45-13:00 Velkomst.

13:00-14:00 Grænser og grænsebegrebet ved lektor, ph.d. Dorte Andersen, Institut for Grænse-regionsforskning SDU.

14:30-15:30 En tur gennem grænsebyen Flensborg – med forslag til elevaktiviteter ved historiker Klaus Tolstrup Petersen, Den Slesvigske Samling og pædagogisk konsulent Gunvor Vestergaard, Grænseforeningen.

15:30-16:00 Kaffepause i byen.

16:15-17:45 Identitet i grænselandet og i undervisningen. Møde med Elevambassadørerne, der er et korps af unge fra de tre mindretalsgymnasier i grænselandet.

19:00-20:15 Aftensmad.

20:30-21:30 Underholdning ved "Rødkål & Sauerkraut", <http://www.vonoettingen.dk/>

Fredag d. 24. januar:

07:00-09:00 Morgenmad.

09:00 Afgang fra hotellet.

09:30-11:00 Parallelsessioner – deltagerne vælger en af disse:

- Betydningen af det grænseoverskridende samarbejde økonomisk, politisk, kulturelt. – Besøg på Flensborg Rådhus hos Stephan Kleinschmidt, forvaltningschef i Flensborg By og viceborgmester i Sønderborg.
- Sprog, kultur og identitet. – Grænselandet og identitet i undervisningen ved lektor Kate Fuchs, Alssundgymnasiet Sønderborg.
- Hvordan underviser man i grænsen langt fra grænsen? – ved lektor Lone Jeppesen, Nørre G og lektor emeritus Niels Schou
- Har grænselandets medier en særlig forpligtigelse? – Besøg på Flensborg Avis. Møde med Gwyn Nissen, chefredaktør for Der Nordschleswiger og Jørgen Møllekær, chefredaktør for Flensborg Avis.

11:30-12:30 Frokost.

12:30-13:30 Det dansk-tyske naboskab – ved Friis Arne Petersen, den danske ambassadør i Berlin.

13.30 Tak for denne gang.

Det praktiske:

Pris: 2250,-

Kursussted: Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Norderstr. 59, Flensborg.

Overnatning på Hotel Ramada, <https://arcadia-hotel-flensburg.ibooked.dk/>

Kursusleder: Gunvor Vestergaard, pædagogisk konsulent i Grænseforeningen.

Medarrangører: Ole Østergaard (samfundsfag), Kristian Arentsen (historie), Heidi Funder (historie), Kate Fuchs (tysk).

Tilmelding via FALS' hjemmeside fals.nu hvor nærmere oplysninger fremgår. Den ønskede parallel-session vælges ved tilmeldingen.

Der tages forbehold for ændringer i programmet.

Bestyrelsen i FALS

Linda Bettina Petersen

Formand, FALS-repræsentant
i Fagligt Forum (STX) og
Pædagogisk Samarbejdsudvalg
Rosborg Gymnasium
linda@fals.info

Jens Arne Andersen

Redaktør af Samfundsfagsnyt.
FALS-repræsentant i Fagligt Forum
(HTX).
Hillerød Teknisk Gymnasium
Jens@fals.info

Mette Schack Karlsen

Kasserer
SamfundsCup
Holstebro Gymnasium
Mette@fals.info

Jacob Pedersen

Kursusansvarlig.
Arrangør af GFK
Hasseris Gymnasium
Jacob-j-pedersen@fals.info

Jakob Sinding Skött

Næstformand
Nyborg Gymnasium
Jakob@fals.info

Rasmus Andersen

Platformsansvarlig. Kursusansvarlig
i samarbejde med Columbus
Aarhus Katedralskole
ra@fcmail.akat.dk

Vibeke Allerup Petersen

Redaktør af Samfundsfagsnyt
og fondsrepræsentant
Frederiksborg Gymnasium og HF
vibeke@fals.info

Jytte A. Jørgensen

FALS-repræsentant i Fagligt Forum
(HF). Kursusansvarlig i samarbejde
med Columbus
Horsens Statsskole
jj@hs-gym.dk

Jonas Uhrskov

Suppleant
KVUC
ju@kvuc.dk

Mails vedrørende økonomi og adresseændringer sendes til: mette@fals.info

Adresser

Regionsrepræsentanter

Nordjylland

Jakob Pedersen
Hasseris Gymnasium
ja@hasseris-gym.dk

Sønderjylland

Ole Østergaard
Allsundgymnasiet Sønderborg
Ole.oestergaard@skolekom.dk

Sydvestjylland

Helle Merete Grøn
Esbjerg Gymnasium og HF
hg@egonline.dk

Trekantsområdet

Janni Ohrt
Rødkilde Gymnasium
ja@roedkilde-gym.dk

Århus

Faggruppen
Århus Katedralskole
ditte@fals.info

Fyn

Jannie Wilsted
Svendborg Gymnasium
jw@svendborg-gym.dk

Vestsjælland

Lea Kjærgaard
Slagelse Gymnasium
lea@nikj.dk

Sydsjælland

Leise Buhl Jensen
Maribo Gymnasium
lb@maribo-gym.dk

Roskilde

Jørgen Kofoed Jensen
Himmelev Gymnasium
hgjk@himgym.dk

Storkøbenhavn

Jan Houmann
Københavns VUC
jh@kvuc.dk

Frederiksborg

Randi Søberg
Frederiksværk Gymnasium
rs@fvgh.dk

Bornholm

Mikkel Toudal
Campus Bornholm
mt@cabh.dk

Fondsbestyrelsen

Fondsbestyrelsen afholder to møder årligt, marts og september. På hvert møde behandles indkomne ansøgninger til fonden. Se vores hjemmeside om, hvad man kan få støtte til, og hvordan man søger.

Christine Ulrich Andersen,
advokat (L)
Frederiksgade 21, 3.
1265 København K

Marie-Louise Bach
Nyborg Gymnasium
ML@nyborg-gym.dk

Claus Corneliussen
Helsingør Gymnasium
clc@hels-gym.dk

Anders Hassing
Forlaget Columbus
aha@forlagetcolumbus.dk

Per Henriksen
Paderup Gymnasium
ph@forlagetcolumbus.dk

Ditte Nørtoft Nielsen
Århus Katedralskole
ditte.k.n.nielsen@akat.dk

Vibeke Allerup Petersen
Frederiksborg Gymnasium og HF
vibeke@fals.info

Janne Bisgaard Wikman
Århus Katedralskole
akatjb@akat.dk

Øvrige adresser

Forlaget Columbus
Østerbrogade 54 C
2100 København Ø
Tlf. 35 42 00 51
info@forlagetcolumbus.dk
www.forlagetcolumbus.dk

Opgavekommission
Morten Hansen Thorndal
og Stine Nue Mikkelsen
(formænd)

Fagkonsulent
Bent Fischer-Nielsen
bent.fischer-nielsen@stukuvn.dk

Global Politik

Hans Branner

4. udgave

Ca. 270 sider

Kr. 149,- ekskl. moms
og forsendelse

Verden ændrer sig, og det gør IP-klassikeren **Global politik** også.

Den nye udgave indledes med et nyskrevet og stærkt udvidet kapitel 1, der giver en indføring i grundlæggende globale udviklingstendenser, herunder kampen mellem konkurrerende verdensordener.

Strukturen fra seneste udgave er bevaret i de øvrige 7 kapitler, der alle er opdaterede og gennemreviderede med delvis ændret tekst og nye figurer. Det gælder ikke mindst afsnittene om USA og Kina, hvor også forholdet mellem dem er uddybet.

Bogen problematiserer alle de globale udfordringer ved indgangen til et nyt årti og gør dem nærværende i en undervisningssammenhæng.

Udkommer oktober 2019.

forlaget © columbus
– samfundsfagslærernes forlag

B

POST

PP

DANMARK

Afsender og returadresse: Samfundsfagsnyt, Vibeke Allerup Petersen, Regnbuen 62, 3400 Hillerød

Vælgeradfærd og statistik

Bent Fischer-Nielsen og Kenneth Thue Nielsen

Hvorfor vælger vælgerne, som de gør? Er vælgernes adfærd udtryk for en rationel kalkule, eller er det sociale faktorer, der forklarer stemmeadfærd? Kan den overhovedet forklares? Og hvordan er vi selv i stand til at undersøge det? Det er hovedspørgsmålene, som besvares i **Vælgeradfærd og statistik** skrevet af Bent Fischer-Nielsen og Kenneth Thue Nielsen.

Bogen tager fat på de vigtigste teorier og begreber om vælgeradfærd og giver konkrete redskaber målrettet kravene ved den skriftlige prøve.

Vælgeradfærd og statistik er både velegnet til enkeltfaglig undervisning i samfundsfag og selvskrevet til flerfaglige forløb med matematik, fx som fast indslag ved SRO og i forbindelse med SRP.

Udkommer vinter 2019/20

forlaget © columbus

Tlf. 3542 0051 • www.forlagetcolumbus.dk